

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра публічного управління та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь - «Магістр»

на тему: Управління витратами виробництва продукції
рослинництва на сільськогосподарських підприємствах

Виконав: студент спеціальності

073 «Менеджмент»

ОП «Адміністративний менеджмент»

(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Онопрієнко Вікторія Юріївна

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Керівник

д.е.н., професор Славкова Олена Павлівна

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по-батькові)

менеджер ТОВ «Сумикамволь»

Рецензент

Тетяна Олександрівна Мойсеєнко

(посада, місце роботи, прізвище, ім'я, по-батькові)

Суми – 2022

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет
Кафедра
Освітній ступінь
Спеціальність

Економіки і менеджменту
Публічного управління та адміністрування
«Магістр»
073 «Менеджмент»
ОП «Адміністративний менеджмент»

Затверджую:

Завідувач кафедри _____

(посада, ПІБ)

« _____ » _____ 20____ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ Онопрієнко Вікторії Юріївни

1. Тема роботи: Управління витратами виробництва продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах

2. База практичного дослідження: ТОВ «Хоружівка»

керівник роботи Славкова О.П., д.е.н., професор

затверджена наказом по університету від

« _____ » _____ 20____ р. № _____

3. Строк подання студентом закінченого проекту (роботи) « _____ » _____ 2022 р.

4. Вихідні дані до проекту (роботи):

нормативно-законодавчі акти України, навчально-методичні посібники, монографії, підручники за тематикою дослідження, наукові публікації, статистична інформація за 2019- 2021 роки

5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

- розглянути теоретичні аспекти управління витратами виробництва продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах;
- проаналізувати організаційно-економічну характеристику підприємства;
- проаналізувати витрати підприємства на виробництво продукції рослинництва ;
- розробити шляхи вдосконалення управління витратами на сільськогосподарському підприємстві.

6. Дата видачі завдання:

«15» листопада 2020 р.
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту(роботи)	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1	Визначення об'єкту, предмету дослідження, формулювання мети та задач кваліфікаційної роботи, складання плану	Листопад-грудень 2021	виконано
2	Підбір та вивчення літературних джерел, законодавчої та нормативної бази	Січень 2022	виконано
3	Узагальнення теоретичного матеріалу з обраної теми дослідження та представлення чорнового варіанту першого розділу кваліфікаційної роботи	Лютий-квітень 2022	виконано
4	Збір та обробка фактичного матеріалу, узагальнення аналізу застосування досліджуваного питання на підприємстві (переддипломна практика)	02-31 травня 2022	виконано
5	Оформлення теоретичної частини кваліфікаційної роботи, узагальнення аналітичної частини, захист звіту по переддипломній практиці	Червень 2022	виконано
6	Проектування напрямів вдосконалення досліджуваної проблеми	Липень-Серпень 2022	виконано
7	Завершення проектної частини кваліфікаційної роботи та подання попереднього варіанту третього розділу керівнику	Вересень 2022	виконано
8	Оновлення даних за 2020, 2021 роки та доопрацювання аналітичного і проектного розділів кваліфікаційної роботи	вересень-жовтень 2022	виконано
9	Оформлення кваліфікаційної роботи, та її подання на попередній захист та рецензування	листопад 2022	виконано
10	Перевірка кваліфікаційної роботи на автентичність (подання роботи для перевірки на плагіат на кафедру, до відділу якості освіти)	15 листопада 2021	виконано
11	Подання закінченої роботи та документів до неї до деканату	25 листопада 2022	виконано
12	Захист кваліфікаційної роботи	грудня 2022	виконано

Студент

(підпис)

В.Ю. Онопрієнко

Керівник роботи

(підпис)

О.П. Славкова

Перевірку на автентичність проведено.

Н.М. Баранік

Дипломна робота допущена до захисту

(підпис)

М.О.Лищенко

АННОТАЦІЯ

Онопрієнко В.Ю. Управління витратами виробництва продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах

Кваліфікаційна робота зі спеціальності 073 «Менеджмент» ОП «Адміністративний менеджмент», СНАУ, Суми-2022 р. – Рукопис.

В кваліфікаційній роботі доведено, що виробництво продукції рослинництва важливе для задоволення потреб у продуктах харчування для населення, як важлива сировина для переробної галузі, кормів для галузі тваринництва а нестабільність у ринковій економіці може спричинити різноманітні відхилення в ефективності функціонування рослинництва як у кращий, так і в гірший бік, тому дослідження сучасного стану та виявлення основних тенденцій розвитку галузі є важливими аспектами проблеми забезпечення внутрішнього ринку держави продовольством. В кваліфікаційній роботі нами було досліджено аграрне підприємство яке обрано в якості об'єкта дослідження. Метою його діяльності є здійснення виробничо-господарської та іншої діяльності, направленої на отримання прибутку. Предметом діяльності ТОВ Агрофірми «Хоружівка» є: вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур; вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів; розведення великої рогатої худоби молочних порід та інші. Розрахунки свідчать, що підприємство працює збитково, так чистий збиток мав коливання за період дослідження, так в базовому році від складав -18063,0 тис. грн. то в 2021 році -8073,0 тис. грн. але такі показники не свідчать про покращення діяльності підприємства. Валова продукція на одного працюючого зменшилася 210,0 тис. грн. або на 32,1 відсоток, валовий прибуток на одного працівника теж зменшився з 119,00 тис. грн до 17,0 тис. грн. а чистий збиток на одного працівника має тенденцію до зменшення з -266,0 до -130,0 тис.грн. За рахунок цих змін в доході, чистому збитку та валовому прибутку та зниження собівартості у 2021 році порівняно з 2019 роком рівень рентабельності у господарстві ТОВ АФ «Хоружівка» у звітному році порівняно з 2019 роком зменшився на 4,0п.в. з -32,0 в 2019 році до -28,0 в 2021 році.

Побудована факторна модель з метою покращення управління витратами аграрного підприємства за розрахунками якої ми зробили висновки, що управління витратами на підприємстві не є задовільним. Запропоновані ряд заходів щодо покращення управління витратами аграрного підприємства.

Запропоновано впровадити в ТОВ «Хоружівка» таку систему управління витратами, яка буде призначена для вирішення таких завдань: моніторинг ходу господарської діяльності підприємства; виявлення тенденцій, а саме зміни рівня, розміру та структури витрат на обсяг виробництва та одиницю продукції; збір та аналіз інформації про витрати; нормування, планування витрат за елементами, виробничими підрозділами та видами продукції; пошук резервів ресурсозбереження та оптимізація витрат.

Ключові слова: управління, сільськогосподарське підприємство, продукція рослинництва, витрати, витрати виробництва.

SUMMARY

Onoprienko V.Yu. Management of plant production costs at agricultural enterprises

Qualification work on specialty 073 "Management" OP "Administrative Management", SNAU, Sumy-2022 - Manuscript.

In the qualification work, it is proved that the production of plant products is important for meeting the needs of food products for the population, as an important raw material for the processing industry, fodder for the livestock industry, and instability in the market economy can cause various deviations in the effectiveness of crop production, both in the best and in the worst side, therefore, the study of the current state and the identification of the main trends in the development of the industry are important aspects of the problem of providing the domestic market of the state with food. In the qualification work, we investigated the agricultural enterprise that was chosen as the object of the study. The purpose of its activity is the implementation of production and economic and other activities aimed at obtaining profit. The scope of activity of Agrofirma "Khoruzhivka" LTD is: cultivation of grain crops (except rice), leguminous crops and oilseeds; cultivation of vegetables and melon crops, root crops and tubers; breeding of dairy cattle and others. Calculations show that the company is operating at a loss, so the net loss fluctuated during the research period, so in the base year it amounted to -18,063.0 thousand hryvnias. then in 2021 - UAH 8,073.0 thousand. but such indicators do not indicate an improvement in the company's activity. Gross production per employee decreased by UAH 210,000. or by 32.1 percent, the gross profit per employee also decreased from UAH 119,000 to UAH 17,000. and the net loss per employee tends to decrease from -266.0 to -130.0 thousand hryvnias. Due to these changes in income, net loss and gross profit and a decrease in the cost price in 2021 compared to 2019, the level of profitability in the economy of Khoruzhivka LTD in the reporting year compared to 2019 decreased by 4.0 p.p. from -32.0 in 2019 to -28.0 in 2021.

A factor model was built in order to improve the cost management of the agar enterprise, according to the calculations of which we concluded that the cost management at the enterprise is not satisfactory. A number of measures are proposed to improve the management of expenses of an agrarian enterprise.

It is proposed to implement such a cost management system in "Khoruzhivka" LTD, which will be designed to solve the following tasks: monitoring the progress of the company's economic activity; identifying trends, namely changes in the level, size and structure of costs per production volume and unit of production; collection and analysis of information about expenses; rationing, cost planning by elements, production divisions and types of products; search for resource saving reserves and cost optimization.

Key words: management, agricultural enterprise, crop production, costs, production costs.

ВСТУП

Обґрунтування актуальності теми. В економіці України однією з найголовніших галузей є сільське господарство. Його частка в народному господарстві країни за загальноприйнятими макроекономічними показниками досить висока. Зокрема, тут зосереджено понад 19% трудових ресурсів, 71,2% земельного фонду і 92% сільськогосподарських угідь, 5,6% основних засобів. Від рівня економічного розвитку сільського господарства значною мірою залежить економіка країни в цілому. Україна спроможна цілком задовольняти внутрішні потреби в сільськогосподарській продукції завдяки власному виробництву. За умови стабілізації і зростання виробництва вона має всі реальні можливості стати експортером сільськогосподарської продукції. Рослинництво агропромислового комплексу України має всі необхідні, історично сформовані передумови для ефективного функціонування та розвитку. Ця галузь, ураховуючи її масштаби, може відігравати винятково важливу роль завдяки специфічним властивостям, які виражаються у високій конкурентності галузі. Виробництво продукції рослинництва важливе для задоволення потреб у продуктах харчування для населення, як важлива сировина для переробної галузі, кормів для галузі тваринництва. Нестабільність у ринковій економіці може спричинити різноманітні відхилення в ефективності функціонування рослинництва як у кращий, так і в гірший бік, тому дослідження сучасного стану та виявлення основних тенденцій розвитку галузі є важливими аспектами проблеми забезпечення внутрішнього ринку держави продовольством.

Нестабільність аграрної економіки України в умовах воєнного стану, зумовлена наслідкам цих процесів, посилена внутрішніми інфляційно-девальваційними процесами, що негативно впливає на діяльність вітчизняних аграрних підприємств. Нині вони відчують нестачу матеріально-технічних та фінансових ресурсів, що призводить до обмеження економічної діяльності та підвищення ризику. Результат роботи кожного підрозділу відображається в кінцевому фінансовому результаті і безпосередньо залежить від налагодженої

системи управління витратами, яка забезпечує ефективність їх діяльності та конкурентоспроможність виробленої продукції. Існуюча система управління витратами сільськогосподарських підприємств, яка досить ефективно працювала в стабільних економічних умовах, сьогодні не може забезпечити повного уникнення банкрутства. У нинішніх умовах для багатьох компаній ситуація стала некерованою. Низька об'єктивність формування собівартості має негативні наслідки як на макро-, так і на макрорівні.

Мета. Метою кваліфікаційної роботи є проведення дослідження управління витратами на сільськогосподарському підприємстві, розробка шляхів удосконалення управління витратами, оптимізації витрат та покращення результатів діяльності підприємства.

Завдання дослідження. Відповідно до мети нами було поставлено наступні завдання:

- розглянути теоретичні засади управління витратами на сільськогосподарському підприємстві.
- проаналізувати організаційно-економічну характеристику ТОВ Агрофірма «Хоружівка»;
- проаналізувати фінансовий стан ТОВ Агрофірма «Хоружівка»;
- проаналізувати стан управління витратами в ТОВ Агрофірма «Хоружівка»;
- розробити шляхи вдосконалення управління витратами на сільськогосподарському підприємстві.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження нами обрано – ТОВ «Хоружівка». Предметом дослідження – управління витратами на сільськогосподарському підприємстві.

Елементи наукової новизни.

1. Визначено поняття витрати та управління витратами.
2. Проаналізовано організаційно-економічну характеристику та фінансовий стан ТОВ Агрофірма «Хоружівка» та стан управління витратами.
3. Розроблено шляхи вдосконалення управління витратами в ТОВ Агрофірма «Хоружівка».

Практичне значення одержаних результатів. Практичні значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблені в роботі теоретичні положення та практичні рекомендації щодо управління витратами можуть бути використані в діяльності ТОВ Агрофірма «Хоружівка».

Методи наукових досліджень. Для досягнення визначеної мети у роботі використовують такі методи дослідження, як: діалектичного пізнання, системний, ситуаційний та прогностичний аналіз, статистичного аналізу, економіко-статистичний метод та графічний.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження апробовані на науково-практичній конференції.

1. Онопрієнко В.Ю. Управління витратами сільськогосподарського підприємства. *Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Дніпро, 20 вересня 2022 р. Дніпро, ДДАЕУ, 2022. С.112-114.
2. Онопрієнко В. Проблемні питання управління витратами. *Студентська молодь і науковий прогрес в АПК*: тези доп. Міжнар. студ. наук. форуму, 4 – 6 жовтня 2022 року. Львів, 2022. С.390

Публікації. За матеріалами кваліфікаційної роботи опубліковано дві тези на міжнародних конференціях.

Структура і обсяг роботи. Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури який налічує 25 джерел, в тому числі 5 іноземних. Кваліфікаційна робота містить таблиць та рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

Розвиток економіки та поява нових організаційно-правових сільськогосподарських підприємств, зміна соціально-економічних і правових умов, значне збільшення розмірів і структури сільськогосподарського виробництва зумовлюють необхідність ґрунтовного, всебічного вивчення питань управління виробництвом і господарською діяльністю підприємств. По суті, термін «менеджмент» певною мірою можна вважати синонімом терміна «управління». Управління позиціонувати як особливий вид діяльності, що перетворює неорганізований натовп в ефективну, цілеспрямовану і продуктивну групу. Воно відноситься до типу взаємодії між двома суб'єктами, один з яких займає позицію контролюючого суб'єкта, а інший - керуючого суб'єкта у цій взаємодії. Необхідно відзначити особливу важливість проблем управління витратами як для окремих підприємств і всієї галузі, що вимагає підвищеної уваги до питань науки і практики при розробці та впровадженні нових методів управління витратами, які відповідають умовам сучасності. ринкові відносини.

У виробничо-господарській діяльності сільськогосподарського підприємства існують різні види витрат, якими, щоб реагувати на їх зміни, управляють, включаючи взаємопов'язані елементи, що дозволяють правомірно впливати на виробництво з метою оптимізації витрат та економіки сільськогосподарських підприємств. з метою підвищення його ефективності. Витрати є одним із основних факторів, що впливають на фінансові результати сільськогосподарського підприємства та визначають його переваги та потенційні можливості в конкурентній боротьбі з іншими господарюючими підприємствами. Саме те, що вимагає від керівництва сільськогосподарського підприємства постійного пошуку нових, більш ефективних інструментів витрат для

забезпечення досягнення стратегічної мети бізнесу, робить проблему вдосконалення управління витратами підприємства реальністю.

У сільськогосподарських підприємствах виробництво продукції передбачає використання виробничих ресурсів, а саме трудових, земельних, водних, матеріальних, під час якого вони частково або повністю споживаються і передаються на новостворену продукцію (усі використані виробничі ресурси). і перегруповані в продукцію – це витрати виробництва сільськогосподарського підприємства). Що стосується класифікації витрат, існує багато різних підходів до їх розподілу. Враховуючи те, що деталізація витрат призначена для вирішення широкого кола управлінських завдань, у літературі можна зустріти різні групування за класифікацією видів витрат. Класифікація витрат відіграє не лише формальну роль, а й є важливим інструментом створення системи управління витратами, встановлення відповідного механізму формування витрат і прийняття на його основі оптимальних бізнес-рішень. В економічній літературі немає єдиної думки щодо кількості класифікаційних ознак, взятих за основу деталізації собівартості продукції, що пояснюється диференціацією внутрішньої вартісної структури собівартості продукції (додаток А).

Стосовно класифікації витрат для потреб управління Гуріна Н.В. пише, що облік витрат в розрізі центрів відповідальності є частиною управлінського (внутрішнього) обліку, оскільки дає можливість оцінити діяльність окремих структурних підрозділів та відповідальних осіб. За результатами дослідження очевидними перевагами є облік витрат за центром відповідальності або місцем походження, що дозволяє впливати на собівартість продукції, а впровадження контролю дає можливість знизити собівартість і таким чином збільшити прибуток[7].

Таким чином, сучасні підходи до поняття та класифікації витрат істотно відрізняються. Головним фактором у цьому випадку є те, що класифікацію витрат потрібно адаптувати до конкретних компаній і галузей. Крім того, необхідно також враховувати сучасні вимоги до бухгалтерської звітності, які значною мірою визначають облік витрат підприємств [1].

На думку Кудлак В.Я. та Мессарош А.В. витрати - це сума всіх ресурсів, які використовуються для виробництва відповідного виду продукту. Вони характеризують виробничі витрати підприємства, які складаються з використаних виробничих фондів і заробітної плати і мають форму собівартості продукції. Різниця між собівартістю виготовлення і собівартістю продукції дорівнює розміру прибутку підприємства. Вони також виражають реальні умови виробництва ринкової системи економіки а умовою успішної діяльності підприємства є досягнення оптимального рівня собівартості продукції, внаслідок чого підвищується конкурентоспроможність продукції та стає реальністю досягнення довгострокового економічного зростання [13].

У роботі сільськогосподарського підприємства одне з чільних місць посідає питання управління витратами, як спосіб досягнення сільськогосподарським підприємством високого економічного результату, який не тільки зводиться до зниження собівартості, а й включає всі елементи управління та є процесом цілеспрямованого визначення оптимального рівня операційних витрат за допомогою їх аналізу, планування та контролю на основі створення системи управління витратами. Можна виділити найчастіше використовувані аспекти тлумачення визначення «управління витратами»: 1) орієнтація на витрати як предмет управління; 2) управління витратами – це управлінська діяльність, спрямована на зниження витрат або контроль їх рівня; 3) управління витратами – це система управління процесами створення витрат, за якої виконуються функції управління; 4) метою управління витратами є досягнення підприємством найвищого економічного результату.

У науковій літературі існує ще багато тлумачень терміну «управління витратами». У таблиці 1.1 представлені дослідження окремих підходів до визначення поняття «управління витратами підприємства». Основним завданням управління витратами є мінімізація абсолютної суми витрат, що певною мірою гарантує успішна робота менеджменту в досягненні стратегічної мети сільськогосподарського підприємства.

Таблиця 1.1 – Наукові підходи до визначення поняття «управління витратами»

Автор	Зміст категорії
С.Ф. Голов [5, с. 34]	Управління витратами – це специфічна функція управління, яка забезпечує планування, організацію, мотивацію, контроль та регулювання витрат діяльності; принципово нова система, яка дає змогу чітко відстежувати, аналізувати й контролювати витрати.
І.Є. Давидович [8, с. 45]	Управління витратами – це динамічний процес, який включає управлінські дії, мета яких полягає у досягненні високого економічного результату діяльності підприємства через виконання всіх функцій, які властиві управлінню будь-яким об'єктом.
Шиян Д.В. [20, с. 123]	Управління витратами – це здійснення конкретних заходів з оптимізації співвідношення «затрати-результат», забезпечує досягнення підпорядкованих цілей шляхом регулювання процесів, що становлять господарську діяльність.
Борисюк І. О., Семеняка Я. В. [4]	Управління витратами полягає у цілеспрямованому впливові на витрати для зміни їхнього складу, структури або поведінки у зв'язку зі зміною умов виробничо-господарської діяльності підприємства

Джерело: узагальнено автором

Водночас виникає потреба в оптимізації складу, структури або поведінки витрат, що уможливорює регулювання їх факторів залежно від носіїв та управління реальними процесами витрачання коштів шляхом аналізу рівня витрат, оцінки раціональності витрат і впливу їх факторів. Мінімізація витрат без урахування факторів може призвести до негативних наслідків, а саме: втрати персоналу, зниження обсягу продажів через погіршення якості, втрати постачальників; зниження якості послуг, що надаються працівниками; відмова від виробництва та реалізації різноманітної продукції на вимогу; зниження технічного рівня виробництва; недосконала організація виробничої структури та системи управління підприємством у цілому. Зменшення витрат має відбуватися не тільки через цілеспрямований вплив на виникнення витрат там, де вони виникають, а й через врахування інших виявлених ресурсів, які забезпечують зону прибутковості для сільськогосподарського підприємства.

Система управління витратами, як і всі системи управління, складається з двох підсистем: керуючої і керованої. Суб'єктами управління витратами є власники, керівники, спеціалісти та інший персонал підприємства і виробничих

підрозділів, які залучаються до виконання окремих функцій або елементів управління витратами. Управління витратами можна розглядати як виробничі витрати, адміністративні, витрати на збут, фінансові та витрати за участь у капіталі, їх абсолютний розмір, структуру та динаміку [4].

Управління витратами С. Ф. Голов визначає як специфічну функцію управління, яка забезпечує планування, організацію, мотивацію, контроль та регулювання витрат діяльності; принципово нову систему, яка дає змогу чітко відстежувати, аналізувати й контролювати витрати [5]. На думку Борисюк І.О. та Семеняки Я.В. для ефективного використання ресурсів підприємства і оптимізації витрат доцільно створити комплексну систему управління витратами. Автори вважають, що формування комплексної системи управління витратами, що враховує визначені в статті цілі, завдання, принципи, методи, інструменти, функції та складові елементи системи управління витратами з врахуванням впливу на процес управління витратами факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, забезпечує виробництво конкурентоспроможної продукції на засадах оптимізації витрат і цін, наявність оперативної, адекватної, якісної інформації про собівартість окремих видів продукції, підвищення обґрунтованості прийняття управлінських рішень; дозволяє зменшити собівартість продукції, що виготовляється, оптимізувати рівень витрат і на даній основі підвищити рівень фінансових результатів та ін. [4]. Управління витратами – це процес цілеспрямованого формування витрат за видами, місцем і носіями витрат з постійним контролем рівня витрат і стимулюванням їх зниження [6]. На думку О. В. Крушельницької, управління витратами – це складний, багатоплановий і динамічний процес, який включає також управлінську діяльність і метою якого є досягнення високого економічного результату діяльності підприємства; система принципів і методів формування та реалізації управлінських рішень на основі використання об'єктивних економічних закономірностей [12].

Роль і значення управління витратами в сучасних економічних умовах визначається розміщенням витрат на виробництво і увагою працівників апарату управління підприємством, що пояснюється рядом причин, серед яких:

- необхідність раціонального використання обмежених ресурсів;
- забезпечення зростання прибутку за рахунок економії ресурсів;
- планування ресурсів на одиницю виробництва та аналіз фактичних витрат для виявлення відхилень і причин;
- порівняти доходи і витрати для визначення ефективності виробництва;
- вирішення проблем розширення вибору, використання можливостей компанії, вивчення нових технологій.

У даному випадку ці позиції мають дуже загальний характер. Вони пов'язані з бажаннями покращення роботи. Не слід забувати, що їх порядок не обов'язковий і не завжди логічний. Врахування всіх цих факторів дає змогу забезпечити оптимальний рівень собівартості, створити належні умови для підвищення конкурентоспроможності продукції та стає основою довгострокового економічного зростання сільськогосподарських підприємств. Визначені практикою основні принципи управління витратами поділяються на наступні:

- системний підхід до управління витратами;
- єдність методів, що застосовуються на різних рівнях управління витратами;
- управління витратами на всіх етапах життєвого циклу продукту - від створення до реалізації;
- органічне поєднання зниження собівартості з високою якістю продукції (робіт, послуг);
- запобігання непотрібним витратам;
- широке застосування ефективних методів зниження витрат;
- покращення інформаційного забезпечення на рівні витрат;
- підвищення зацікавленості виробничих підрозділів компанії в зниженні витрат.

Для того, щоб система управління витратами була ефективною, на думку Довжик О.О. та Гаркуші С.А., її проектування має базуватися на концепції, що враховує особливості підприємства, його структуру, стадію життєвого циклу продукції. Компанія повинна самостійно обрати таку концепцію управління

витратами, яка дозволить максимізувати її конкурентоспроможність і прибутковість на ринку. Варто зазначити, що управління витратами сільськогосподарських підприємств має враховувати не лише специфіку виробничих процесів, а й взаємозв'язок між собівартістю продукції та показниками ефективності виробництва [9].

На думку дослідників, основною метою управління витратами центрів відповідальності є підвищення ефективності управління організаційними одиницями на основі підсумовування результатів витрат і ефективності окремих центрів відповідальності з метою виявлення причин і причин розбіжностей [20]. Виходячи із сутності управління та функцій центрів відповідальності, можна сформулювати основні вимоги до виділення центрів відповідальності в організації:

- центри відповідальності створюються на основі виробничої та організаційної структур організації;
- кожен центр звітності очолює відповідальна особа - керівник;
- у кожному центрі відповідальності встановлюється показник обсягу діяльності та база розподілу витрат;
- визначаються повноваження та відповідальність керівників кожного центру звітності.

Цап В.Д. пише, що в умовах економічної невизначеності та ризику еквівалентність цінових відносин між відносинами АПК та промисловості суттєво порушується. Це проявляється в спотвореній картині рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва, оскільки визначення рівня економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в умовах значної інфляції має свої труднощі, що пов'язано з тим, що сільськогосподарські товаровиробники обліковують собівартість продукції безпосередньо на відповідних стадіях технологічного процесу. Однак при реалізації продукції рослинництва та придбанні матеріально-технічних ресурсів для наступного виробничого циклу вартість останніх значно зростає. На основі створення ефективної системи управління витратами та ефективного цінового механізму вирішення цих проблем

покладається на виробників сільськогосподарської продукції та державу в рамках політики сталого розвитку аграрного сектору [19].

Сучасні методи управління витратами включають: метод VCC (Value Cost Chain), Кост-кілінг (Cost Killing), метод ABC (ActivityBased Costing), Директ-костинг (Direct Costing), Стандарт-кост (Standart-Cost), CVP-аналіз (Cost-Value-Profit Analysis), Таргет-костинг (Target Costing), Бенчмаркінг витрат (Benchmarking), Кайзен-костинг (Kaidzen Costing), LCC-аналіз (Life Cycle Costing), Абзорпшинкостинг (Absorption Costing), метод EVA (Economic Value Add).

Механізм створення системи управління поточними витратами підприємства має охоплювати сфери горизонтального та вертикального управління, а також організаційно-економічні процедури, які здійснюються у три етапи:

- аналіз існуючих потоків інформації, пов'язаної зі здійсненням поточних витрат і аналізом витрат попередніх періодів;
- створення інформаційно-нормативної бази для управління поточними витратами та механізму контролю за використанням ресурсів компанії;
- створення механізму аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень щодо видатків та управління фінансуванням поточних видатків.

Узагальнення різних поглядів на управління витратами дає змогу висвітлити різні аспекти процесу (рис. 1.1). Ця система складається з трьох великих блоків. Перший з'єднує центри відповідальності за формування доходів, витрат і прибутків. На підприємстві ці елементи зазвичай пов'язані з роботою аналітичних служб і структурних підрозділів, наприклад відділу закупівель. З точки зору рівнів управління витратами можна класифікувати на управління на рівні підприємства, структурного підрозділу та виробничих підрозділів.

З точки зору методів управління необхідне стратегічне управління, через технологічний процес, організація системи обліку, створення мотивації працівників з метою економії витрат.

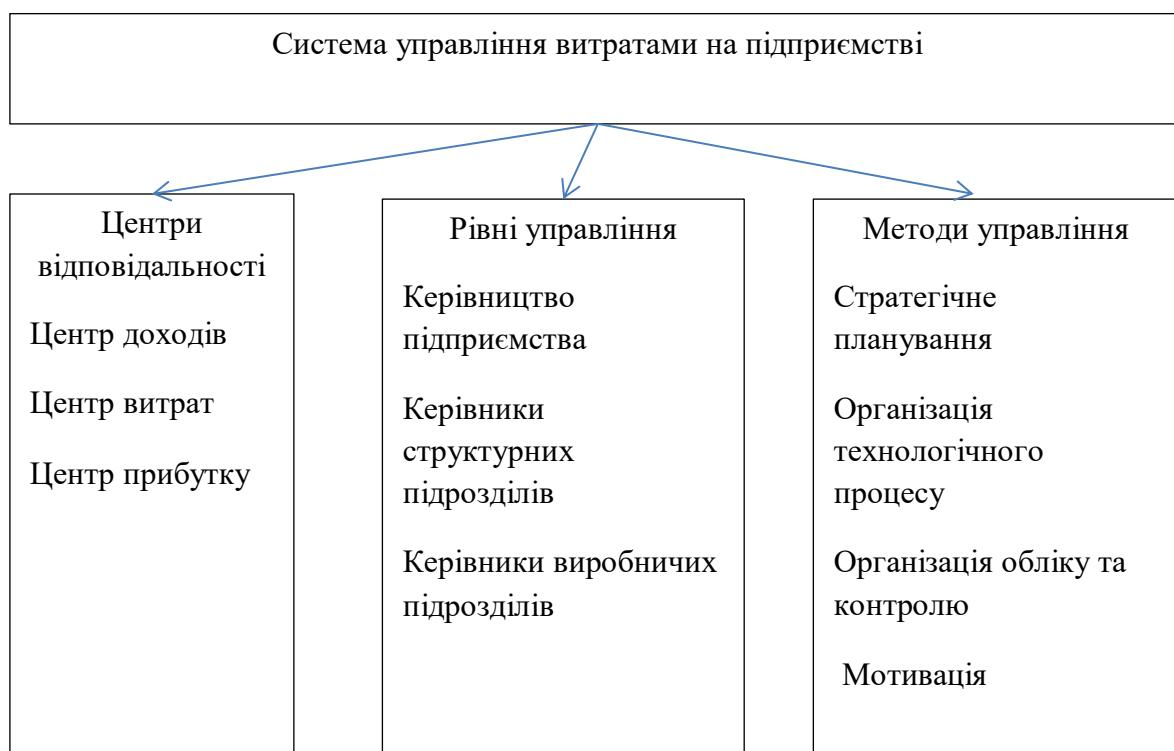

Рисунок 1.1 - Система управління витратами на сільськогосподарському підприємстві

Джерело: сформовано автором

Специфіка сільського господарства призводить до різного роду витрат та до різної вартості віддачі від землі різної продуктивності. Ці види витрат виникають при розвитку результатів виробництва на землях різної якості. Землекористувачі на неякісних землях змушені нести додаткові витрати, щоб досягти того ж рівня врожайності чи доходу, що й інші землекористувачі на звичайних землях. Ми рекомендуємо виділяти цей вид витрат окремо як витрати на зниження врожайності, що відбувається на землях різної якості. Ці витрати повинні нести землекористувачі, щоб досягти запланованого рівня врожайності та адаптуватися до дії закону спадної віддачі при досягненні фінансових результатів.

Розмір виробничих витрат залежить від структури та системи обліку на підприємстві. У вітчизняній практиці найбільш популярною системою обліку є поділ прямих витрат і витрат обігу. У світовій практиці система обліку прямих витрат набула поширення завдяки калькулюванню собівартості продукції за

скороченою номенклатурою позицій. Широко використовується також система розрахунків «стандарт-кост», яка полягає у складанні калькуляції нормативних витрат та обліку фактичних витрат шляхом вибору відхилень від нормативів. У сучасних умовах управління витратами розглядається як сукупність прийомів і методів, засобів і факторів впливу. Процес їх формування спрямований на досягнення максимальної ефективності. При цьому різні автори відзначають велику кількість підходів і методів, що фактично означає суттєві відмінності у виборі оптимальних рішень управління. Ми вважаємо, що «управління витратами» - це процес прийняття рішень, пов'язаний з оптимальним вибором обмежених ресурсів, метою якого є оптимізація ефективності їх використання.

Витрати рослинництва це специфічний вид витрат, який притаманний лише сільськогосподарським підприємствам. Ефективне функціонування сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах господарювання залежить від ефективного управління витратами та створення ефективної системи управління витратами, яка має базуватися на дотриманні певних правил, а саме:

- він повинен бути спрямований безпосередньо на задоволення інформаційних потреб підприємства при управлінні його діяльністю;
- підприємство має право самостійно обирати форми і системи управління витратами;
- пріоритетними повинні бути стратегічні завдання і цілі замість поточних завдань і цілей;
- процес пошуку, передачі, збору, обробки та аналізу інформації має бути безперервним для задоволення потреб на всіх рівнях управління підприємством;
- управління витратами повинно базуватися на кошторисі (бюджеті), що забезпечує взаємодію підрозділів та оцінку їх діяльності;
- обов'язкова участь персоналу в процесі управління витратами;
- використання конкретного методу управління витратами має бути економічно обґрунтованим і мінімально трудомістким.

У деяких випадках для ефективного управління витратами необхідно використовувати комбінацію кількох методів, наприклад, взаємодія методів таргет-костингу та методів кайдзен забезпечує ефективне управління витратами. Отже, ефективність управління витратами в сільськогосподарському підприємстві залежить від правильно обраного методу або їх поєднання.

Щоб правильно вибрати метод оптимізації витрат, необхідно врахувати ряд зовнішніх і внутрішніх факторів. Визначення таких факторів та оцінка їх впливу на витрати сільськогосподарського підприємства є напрямком подальших досліджень.

Підсумовуючи вищенаведене можемо сказати що в науковій літературі точиться постійна дискусія щодо управління витратами на підприємствах і це питання потребує постійного дослідження.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ТОВ АФ «Хоружівка»

2.1 Організаційно-економічна характеристика ТОВ АФ «Хоружівка»

ТОВ агрофірма «Хоружка» розташоване в с. Хоружівка, Недригайлівського району, Сумської області.

ТОВ агрофірма «Хоружівка» знаходиться в с. Хоружівка на березі річки Хусь, нижче за течією на відстані 1,5 км розташоване село Кулишівка. На річці і струмках, що протікають на селу, зроблено кілька загат. На відстані 1 км розташоване село Спартак. Відстань до райцентру становить близько 21 км і проходить шляхом Т1904.

У Хоружівці споруджено пам'ятник загиблим радянським воїнам – визволителям і меморіальний комплекс на честь полеглих селян. На території села розташоване поселення Черняхівської культури 3- 4 століть. Восени 2006 року в Хоружівці за участю Віктора Ющенка було урочисто відкрито Меморіал «Трагічні жнива», що присвячений жертвам Голодоморів. Церква святого Андрія Первозванного.

Нами було обрано дане підприємство в якості об'єкта дослідження. Метою його діяльності є здійснення виробничо-господарської та іншої діяльності, направленої на отримання прибутку. Предметом діяльності ТОВ Агрофірми «Хоружівка» є:

- вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур;
- вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів;
- розведення великої рогатої худоби молочних порід;
- розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів;
- розведення коней та інших тварин родини конячих;
- розведення свиней;

- розведення інших тварин.

Підприємство веде облік результатів своєї діяльності, і зокрема, у встановленому порядку веде оперативний облік і статистичну звітність. Відповідальність за стан обліку, своєчасну здачу бухгалтерської та іншої звітності покладається на головного бухгалтера. Компетенція, права та обов'язки головного бухгалтера визначаються чинним законодавством та посадовою інструкцією. На підприємстві є Наказ про облікову політику. Посадові особи несуть встановлену чинним законодавством відповідальність за достовірність відомостей, що містяться в річному звіті та балансі. Ревізія діяльності підприємства проводиться уповноваженими державними органами у випадках і на підставах, передбачених чинним законодавством. На працівників, із якими укладено трудові договори, розповсюджується дія законодавства про працю, вони підлягають соціальному страхуванню і соціальному забезпеченню згідно чинного законодавства України.

Машино-тракторний парк налічує 23 трактори, 4 зернозбиральних, 5 кормозбиральних комбайни, 35 автомобілів, та достатню кількість ґрунтообробної техніки. Серед основних засобів значну частину займають об'єкти капітального будівництва, зокрема приміщення корівників, ремонтних майстерень, складів для зберігання зерна та ангарів для техніки. Матеріальна база є важливим чинником для перспективи високоефективного розвитку господарства в найближчі роки.

Основні інституційні характеристики підприємства наведені в таблиці 2.1.

Адреса	Україна, 61045, Харківська обл., місто Харків, ВУЛИЦЯ КЛОЧКІВСЬКА, будинок 192 А, 4-Й ПОВЕРХ, кімната 6В
Дата заснування	29.02.2000
Директор	Ющенко Петро Андрійович
Стан	зареєстровано
Код ЄДРПОУ	30133681
Статутний капітал	7 400 грн.
Основний вид діяльності	01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
Власники	Ющенко Ярослав Петрович - засновник 5 180 грн. (70%) Сапсай Володимир Іванович - засновник 2 220 грн. (30%)

Джерело: сформовано автором

Як свідчать дані таблиці основним засновником та особою яка володіє контрольним пакетом 70 відсотків є Ющенко Ярослав Петрович. Інший власник має тільки тридцять відсотків. На жаль підприємство 05.02.2019р. змінило свою юридичну адресу, що привело до відтоку податкових платежів з бюджету Сумської області до бюджету Харківської області (таблиця 2.2)

Таблиця 2.2 – Зміні юридичної адреси

Попередня юридична адреса	Поточна юридична адреса
42130, Сумська обл., Недригайлівський район, село Хоружівка, вулиця Центральна, будинок 9	61045, Харківська обл., місто Харків, Шевченківський район, вулиця Клочківська, будинок 192 А, 4-й поверх

Джерело: сформовано автором

З доступних джерел та сайтів нами було отримано інформацію щодо фінансової звітності за 2020 рік, за іншими роками підприємство звітність не оприлюднювало. Вони представлена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Фінансова звітність за 2020 рік

Дохід	51 079,0 тис. грн.
Чистий прибуток	-2 368,0 тис. грн.
Активи	45 956,0 тис. грн.
Зобов'язання	42 631,0 тис. грн.

Джерело: сформовано автором

Узагальнюючи інформацію необхідно сказати, що з офіційних джерел видно що підприємство обране нами в якості об'єкта дослідження за 2020 рік на жаль працювало збитково, а саме отримано чистий збиток у розмірі -2 368,0 тис. грн. при чому активи підприємства повністю покривають його зобов'язання. Дохід склав 51079,0 тис. грн. і якщо порівняти його з чистим прибутком виникає питання щодо собівартості продукції та інших витрат, які несе підприємство, а саме адміністративні витрати, витрати на збут на інші.

Для більш детального аналізу необхідно докладно розглянути економічну характеристику підприємства спираючись на дані отримані безпосередньо на місці. Воєнні дії, які відбуваються в Україні наклали відповідну печатку на діяльність всіх сільськогосподарських підприємства, в тому числі і на наше.

Для аналізу ми брали доступні дані, які надала база практики у зв'язку з тим, що деякі звітні документи, особливо за попередні роки були законсервовані з метою їх збереження в разі воєнних дій.

Проаналізуємо структуру посівних площ основних сільськогосподарських культур по всіх категоріях господарств Сумської області за 2000 - 2021 роки, тис.га (рисунок 2.1).

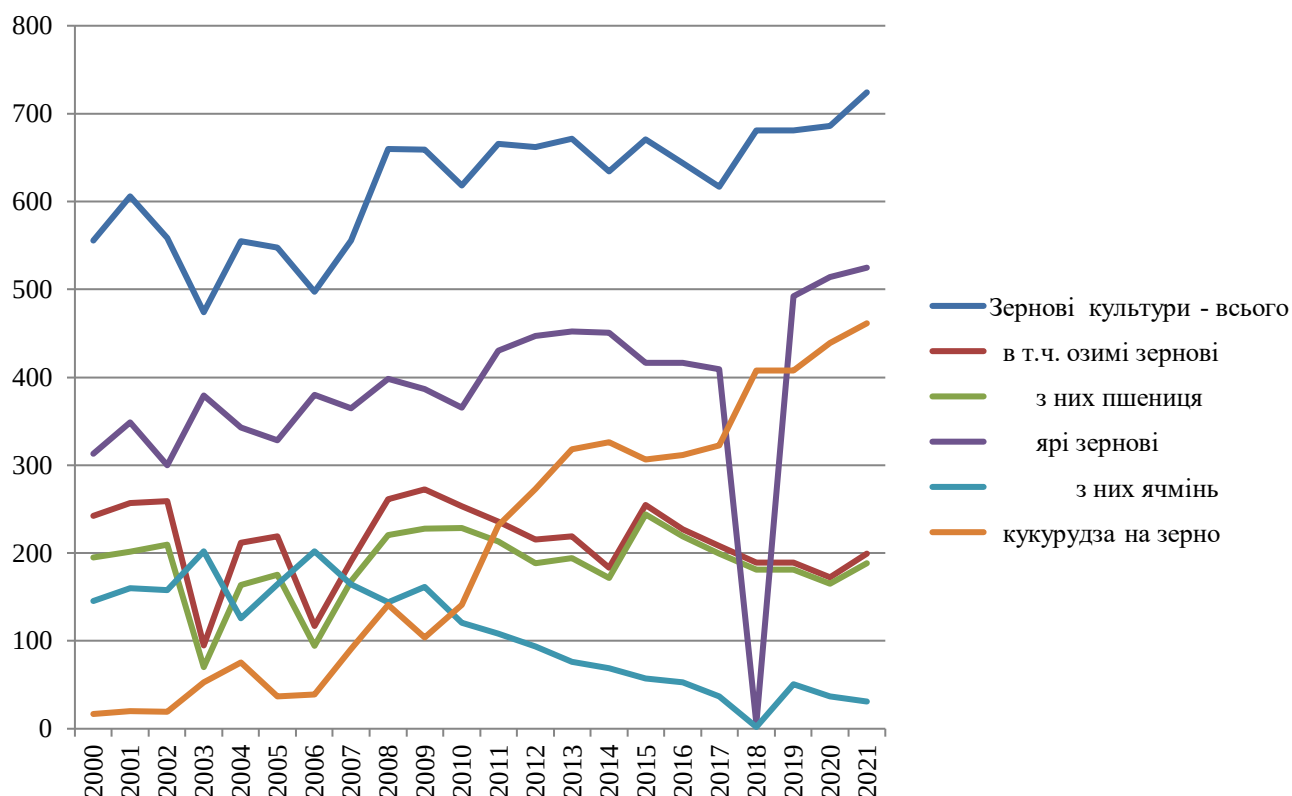

Рисунок 3.1 - Динаміка посівних площ основних сільськогосподарських культур по всіх категоріях господарств Сумської області за 2000 - 2021 роки, тис.га

Джерело: побудовано автором

Виходячи з даних, наведених на рисунку можна сказати, що за період з 2000 по 2021 рік проявляються тенденції в структурі посівних площ, а саме найбільша частина засіяних площ відноситься до зернових та зернобобових (на кінець 2021 року складала більше 700 гектар). Площі озимих зернових зменшуються, що пов'язано з небажанням підприємців сіяти озимі та піддівати ризику своє

підприємство, наприклад заморозки, мала кількість опадів та інше. Стосовно ярих зернових тенденція показує незначне зростання за винятком 2018 року. Найбільшою популярністю на сьогодні користується така культура як кукурудза на зерно і як показує графік площі під цю культуру зросли з 16,8 тис.га до 461,4 тис.га. що показує на бажання підприємців отримувати високі врожаї кукурудзи та мати можливості реалізовувати урожай, в тому числі на експорт. Загальна площа сільськогосподарських угідь нашого підприємства за останні три роки залишалася незмінною, обсяг засіяних земель сільськогосподарського призначення залишався стабільним та всі землі сільськогосподарського призначення перебувають в оренді. Це дає нам право зробити висновок, що земельний фонд ТОВ АФ «Хоружівка» використовується інтенсивно, згідно спеціалізації.

В процесі розвитку сільськогосподарського підприємства, в кожному окремому господарстві виділяється певна спеціалізація, накопичується досвід виробництва окремих видів продукції, обсяг якої проаналізуємо за три останні роки (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 - Об'єм і структура товарної продукції

Види продукції	2019 р.		2020 р.		2021 р.		В середньому за 3 роки, %	Відхилення (+;-) 2021 р. від 2019 р., тис.грн.
	Виручка тис. грн.	Питома вага, %	Виручка тис. грн.	Питома вага, %	Виручка тис. грн.	Питома вага, %		
Пшениця	14485,6	65,0	14097,8	60,0	13800,0	82,1	69,0	-685,6
Просо	2674,3	12,0	2584,6	11,0	1117,1	6,6	9,9	-1557,2
Кукурудза на зерно	668,6	3,0	4229,4	18,0	334,7	2,0	7,7	-333,9
Овес	891,4	4,0	1174,8	5,0	18,7	0,1	3,0	-872,7
Соя	1114,3	5,0	704,9	3,0	362,8	2,2	3,4	-751,5
Ріпак	668,6	3,0	469,9	2,0	1026,5	6,1	3,7	357,9
Інша продукція рослинництва	1782,8	8,0	235,0	1,0	141,0	0,8	3,3	-1641,8
Разом по рослинництву	22285,6	100,0	23496,4	100,0	16800,8	100,0	100,0	-5484,8

Джерело: розраховано автором

Аналізуючи розрахунки, слід зазначити, що в структурі товарної продукції за останні три роки найбільшу питому вагу займають зернові та зернобобові культури – 75 %, у тому числі пшениця – 69 %, зерно кукурудзи – 7,7 %, овес -3,0 %, ріпак - 3,7 відсотків та інші. В цілому продукція рослинництва займає 55,2 % у структурі товарної продукції господарства, інше відноситься на продукцію тваринництва. Також слід відмітити, що дане підприємство відноситься до підприємств з різко вираженою спеціалізацією і вона повністю відповідає плановій та тим природно – кліматичним умовам, в яких воно знаходиться.

Основою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції і підвищення матеріального добробуту населення є раціональне використання трудових ресурсів. Тому що від того як працюють залучені особи залежить результат діяльності підприємства. Розглянемо динаміку та використання трудових ресурсів у господарстві (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 - Забезпеченість трудовими ресурсами та ефективність їх використання

Показники	2019р.	2020р.	2021р.	2021р. % до 2019 р.
Середньооблікова чисельність працівників	68	57	62	91,2
Фонд оплати праці штатних працівників, усього	3468	3192	3608	104,0
Кількість відпрацьованих людино-годин	26928	26334	28300	105,1
Вироблено ВП на 1-го середньорічного працівника (тис. грн.)	655	824	445	67,9
Середньорічна оплата 1 працівника, грн.	51,0	56,0	58,2	114,1

Джерело: розраховано автором

Аналіз таблиці показує, що кількість працівників на підприємстві за період 2019-2021 рік зменшилася з 68 в 2019 році до 62 в 2021 році або на 8,2 відсотка. Це в першу чергу пов'язано з тим, що підприємство за період дослідження постійно отримує збитки та має необхідність економити на залучених

працівниках. Та також ми можемо це пов'язати з не цікавістю молоді до роботи в сільському господарстві та бажанням її якщо і працювати в аграрній компанії то більш сучасній та розвиненій. Про це свідчить і невелике зростання фонду оплати праці на 4 відсотка, хоча за цей період ціни на споживчі продукти та послуги, одяг та взуття зросли на 20-30 відсотків. Інтенсивність використання трудових ресурсів підвищилася про що нам показує число відпрацьованих людино-годин і вона зросла з 26928 в 2019 році до 28300 в 2021 або в цілому на 5,1 відсоток. В той же час за рахунок зменшення виробленої продукції та чистого доходу від її реалізації нами встановлено що сума виробленої валової продукції на 1-го середньорічного працівника в перерахунку на одну тисячу гривень зменшилася на 32,1 відсотка. Це дуже тривожний факт, який може говорити про кризу на сільськогосподарському підприємстві та швидкому банкрутству. Середня виплата на одного працівника збільшилася на 14,1 відсотка, але на місце робітник одержує лише 4850,0 гривень що є замалою оплатою праці. Виходячи з аналізу забезпечення трудовими ресурсами необхідно відмітити, що керівництву потрібно вживати негайних заходів щодо покращення ситуації з працівниками, підвищення їм заробітної плати та розробці системи мотивації.

Для успішної роботи аграрної компанії необхідна наявність засобів праці, а саме основних засобів. Метою аналізу основних засобів є оцінка їх оснащеності необхідними та якісними основними фондами, а також їх ефективне використання та пошук резервів підвищення фондівіддачі. Завдання аналізу основних засобів аграрної компанії це : інституційна оцінка наявності базових ресурсів (надавачі послуг та користувачі послуг); оцінка стану основних засобів (технічний стан, вікова структура, інноваційність тощо); аналіз ефективності використання основних фондів; виявлення потреби в оснащенні аграрної компанії необхідним сучасним обладнанням; розробка пропозицій та рекомендації щодо покращення забезпечення закладу необхідними основними ресурсами та визначення резервів їх ефективного використання.

Таблиця 2.5 містить основні показники, що характеризують показники забезпечення ТОВ АФ «Хоружівка» основними засобами.

Таблиця 2.5 - Динаміка показників ефективності основних засобів

Показник	Рік			2021р. до 2019р. (+/-)
	2019	2020	2021	
Первісна вартість основних засобів, грн.	18730,00	18040,00	17754,00	-976,00
Знос основних засобів, грн.	7729,00	8772,00	9517,00	1788,00
Залишкова вартість основних засобів, грн.	11001,00	9318,00	8237,00	-2764,00
Фондоозброєність, тис. грн.	161,78	163,47	132,85	-28,92
Ефективність використання:				
- фондівдача	2,38	2,60	1,55	-0,83
- фондомісткість	0,42	0,38	0,64	0,22

Джерело: розрахунки автора

Відповідно до даних, що містяться в таблиці 2.5, спостерігається зменшення первісної вартості основних засобів ТОВ АФ «Хоружівка» на 976 тис.грн. що пов'язано з вибуттям застарілих основних засобів, або морально зношених. На жаль на сьогодні підприємство не прийняло рішення про заміну старої техніки на нову у зв'язку з тим, що протягом останніх трьох років отримує постійні збитки. Логічно встановленим фактом є збільшення суми амортизації основних засобів на 1788, тис. грн., що в свою чергу призвело до зменшення залишкової вартості на 2764,0 тис. гривень. .

Підприємство розглядає можливість покращення матеріально-технічної бази, що збільшить їх вартість та дозволить вести господарство з новою технікою і мати менше витрат на її використання, бо всім відомо що нова техніка є економною та пристосованою на вимог сучасності. Ефективність використання основних засобів можна визначити за такими показниками як: фондоозброєність, фондівдача, фондомісткість. Аналіз показує, що за період дослідження фондоозброєність зменшилася на 28,92 п. відсотка, фондівдача на 0,83 п. відсотків а фондомісткість збільшилася на 0,22 п. відсотків.

Фондівдача це найважливіший узагальнюючий показник ефективності використання основних фондів, виміряний кількістю продукції (товарів, робіт,

послуг), що відповідає 1 грн. основні засоби виробництва. Таким чином, аналізуючи таблицю, можна зробити висновок, що у 2021 році 1 грн. основних виробничих фондів ТОВ «Хоружівка» становитиме 1,55 гривень виробленої сільськогосподарської продукції.

Фондомісткість капіталу є величиною, оберненою фондівдачі капіталу. Цей показник дає змогу визначити вартість основних фондів на одну гривню виробленої продукції (товарів, робіт, послуг) та характеризує наявність основних засобів ТОВ «Хоружівка». За звичайних обставин дохідність фондів має зростати, а фондомісткість має зменшуватися. Фондоємність ТОВ «Хоружівка» у 2021 році становить 0,64, тобто 64 копійок на кожен вироблену гривню за допомогою основних засобів виробництва.

Такі показники свідчать про наші правильні висновки щодо оновлення парку машин, комбайнів та іншої техніки для вирощування продукції рослинництва.

Важливим показником аналізу аграрного підприємства є його біологічні активи (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Наявність біологічних активів в ТОВ АФ «Хоружівка», первісна вартість, тис.грн.

Показники	2019р.	2020р.	2021р.	2021р. % до 2019 р.
Довгострокові біологічні активи	2010	1990	1839	-171
в т.ч. робоча худоба	33	33	33	0
Поточні біологічні активи	2245	2165	3098	853
в т.ч. тварини на вирощуванні та відгодівлі	2245	2165	3098	853
Разом	4255	4155	4937	-682

Джерело: розраховано автором

Як показують дані таблиці первісна вартість біологічних активів ТОВ АФ «Хоружівка» з 2019р. по 2021 рік збільшилася на 682,0 тис. грн. Таке збільшення відбулося на рахунок зменшення на 171,0 тис. грн. довгострокових біологічних активів та збільшення вартості поточних біологічних активів на 853,0 тис. грн.

Вважаючи кінцеві результати діяльності аграрного підприємства ми вважаємо що йому необхідно виважено підійти до розвитку галузі тваринництва та прорахувати всі дохід та витрати від такої діяльності.

Для оцінки економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в господарстві враховуємо систему взаємопов'язаних показників, що характеризують вплив різних факторів (табл. 2.7). За основні фактори які ми взяли для аналізу було обрано ті які можна побачити в Звіті про фінансові результати. Аналіз даних показує, що дохід чи виручка від реалізації сільськогосподарської продукції значно зменшилася і в 2021 році склала 30000 тис.грн., до на 38,1 відсоток менше ніж в 2019 році, відповідно зменшилася і собівартість отриманої продукції на 49,1 відсоток, але це не можна вважати позитивним фактом тому що підприємство просто стало виробляти менше сільськогосподарської продукції. Валовий прибуток катастрофічно зменшився на 86,9 відсотків і якщо підприємство буде такими темпами знижувати свої показники то в найближчій перспективі може припинити свою діяльність.

Таблиця 2.7 - Динаміка основних економічних показників діяльності підприємства

Показники	2019р.	2020р.	2021р.	2021р. % до 2019 р.
Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	48446	51079	30000	61,9
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	56845	43073	28944	50,9
Виробництво ВП, тис. грн.	44570	46993	27600	61,9
-на 1робітника, тис. грн.	655	824	445	67,9
Валовий прибуток, тис. грн.	8069	8006	1056	13,1
-на 1робітника, тис. грн.	119	140	17	14,4
Чистий прибуток, тис. грн.	-18063	-2368	-8073	44,7
-на 1робітника, тис. грн.	-266	-42	-130	49,0
Рівень рентабельності (+), збитковості (-), %	-32	-5	-28	-4,0 п.в.

Джерело: розрахунки автора

Чистий збиток мав коливання за період дослідження, так в базовому році від складав -18063,0 тис. грн. то в 2021 році -8073,0 тис. грн. але такі показники не

свідчать про покращення діяльності підприємства. Валова продукція на одного працюючого зменшилася 210,0 тис. грн. або на 32,1 відсоток, валовий прибуток на одного працівника теж зменшився з 119,00 тис. грн до 17,0 тис. грн. а чистий збиток на одного працівника має тенденцію до зменшення з -266,0 до -130,0 тис.грн. За рахунок цих змін в доході, чистому збитку та валовому прибутку та зниження собівартості у 2021 році порівняно з 2019 роком рівень рентабельності у господарстві ТОВ АФ «Хоружівка» у звітному році порівняно з 2019 роком зменшився на 4,0п.в. з -32,0 в 2019 році до -28,0 в 2021 році.

Основними проблемами діяльності ТОВ «Хоружівка» є постачання необхідної для виробництва сировини (особливо імпортного походження), погодні умови, законодавчі зміни (на підприємство діють законодавчі обмеження). Підсумовуючи проведений аналіз необхідно відмітити, що аграрне підприємство працює із року в рік гірше та при таких темпах падіння виробництва та високих витратах може припинити свою діяльність.

2.2 Стан управління втратами продукції галузі рослинництва в ТОВ АФ «Хоружівка»

Для якісного аналізу побудови системи управління витратами аграрного підприємства необхідно почати з фінансово-економічного аналізу, аналізу всіх видів витрат та окремо елементів операційних витрат.

Таблиця 2.8 - Показники оцінки майнового стану ТОВ АФ «Хоружівка»

Показник	Рік			Рекомендована межа
	2019	2020	2021	
Коефіцієнт реальної вартості майна, %	0,58	0,54	0,45	$\geq 0,5$
Коефіцієнт зношеності основних засобів, %	41,27	48,63	53,60	<
Коефіцієнт мобільності активів, грн.	-0,62	-0,55	-0,70	>
Частка основних засобів в активах, %	0,47	0,39	0,38	<
Фондовіддача, грн.	2,38	2,60	1,55	>
Фондомісткість, грн.	0,42	0,38	0,64	<

Джерело: розрахунки автора

Коефіцієнт реальної вартості майна вказує на те, що основні засоби ТОВ АФ «Хоружівка», за аналізований період, становлять близько 18 % вартості всього майна товариства. Це коефіцієнт знаходиться в рамках рекомендованого, хоча в 2021 році він був нижчий за 0,5.

За аналізований період частина основних засобів ТОВ АФ «Хоружівка» придатних для експлуатації становить 53,6 %, що вказує на незначний знос виробничого обладнання товариства.

Коефіцієнт мобільності активів характеризує, скільки оборотних коштів ТОВ АФ «Хоружівка» припадає на одну гривню необоротних активів, тобто відображає структуру майна товариства. На кінець 2020 року на 1 грн. необоротних активів ТОВ АФ «Хоружівка» припадало – 0,7 грн. оборотних активів. Таким чином вважаємо за доцільне рекомендувати підприємству збільшити вартість оборотних активів для більш стабільної роботи підприємства. Частка основних засобів в активах зменшилася на становить 0,38 відсотків, що негативно може по впливати на поточну діяльність, тому що рекомендована величина це збільшення показника в періоді.

При оцінці фінансової діяльності сільськогосподарського підприємства велику увагу слід приділяти показникам господарської діяльності (табл. 2.9). Економічна діяльність пов'язана з внутрішніми факторами розвитку підприємства, а саме швидкістю обороту матеріальних і фінансових ресурсів поточного періоду, швидкістю обертання вкладеного в них капіталу, аналізом оборотних активів і швидкістю зміни оборотності його дебіторської та пасивної заборгованості, аналіз яких дає змогу визначити ступінь ефективності використання коштів, визначити цільове призначення інвестованих коштів протягом фінансового циклу, визначити наявні можливості ефективного використання коштів. фінансове становище, платіжна дисципліна та положення на ринку продукції та послуг. У 2019-2021 роках дебіторська заборгованість сільськогосподарського підприємства покривається виручкою від реалізації готової продукції (товарів, інвестицій у будівництво, послуг), тобто 1 грн.

розмір позовних вимог 1,53 грн. дохід компанії. Як видно з табл. 2.9 На кінець 2021 року термін погашення склав 236 днів, що на 204 дні менше, ніж у 2018 році, що є позитивним моментом у фінансовій діяльності компанії.

Таблиця 2.9 - Показники ділової активності ТОВ АФ «Хоружівка»

Показник	Роки			Рекомендована межа
	2019	2020	2021	
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	39,8	3,8	3,4	>
Термін погашення дебіторської заборгованості, днів	9	95	107	<
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	20,91	36,87	117,18	>
Термін погашення кредиторської заборгованості, днів	133,1	222,2	331,8	<
Період фінансового циклу, днів	965	449	353	<

Джерело: розрахунки автора

Фінансовими інструментами, які потенційно можуть призвести до концентрації кредитного ризику, є переважно дебіторська заборгованість. Підприємство управляє цим ризиком шляхом постійного моніторингу кредитоспроможності клієнтів.

Коефіцієнт оборотності торгової кредиторської заборгованості показує збільшення або зменшення суми комерційного кредиту, наданого компанії. Дванадцятимісячний термін погашення боргу у 2021 році збільшився в порівнянні з 2019 на 91 день, що є негативною тенденцією і може насторожити потенційних кредиторів або отримати відмову в кредиті. Коефіцієнт оборотності оборотних засобів являє собою оборотність усіх активів сільськогосподарського підприємства протягом року і згідно нормативу має бути спрямований на зростання, тобто збільшення цього показника свідчить про підвищення ефективності використання оборотних активів. Можна виділити фактори, які найбільше впливають на величину цього коефіцієнта: з одного боку, оборотні кошти у виробничих запасах, дебіторська заборгованість, нереалізована продукція на складі та частина напівфабрикатів можуть істотно змінити цей коефіцієнт; по-друге, розмір ротації залежить від зміни тривалості

технологічного і виробничого циклів, кваліфікації персоналу, умов надання послуг, товарів і робіт і в цілому від специфіки організації підприємства. За нашими підрахунками у 2020 році спостерігається збільшення коефіцієнта оборотності оборотних коштів, що є позитивною тенденцією для підприємства, оскільки підвищується ефективність використання ресурсів.

В таблиці 2.10 наведені дані до аналізу доходів та витрат підприємства. В розділі 2.1 ми детально проаналізували деякі з цих показників і хотіли б зупинитися на детальному аналізі доходів та витрат за видами.

Таблиця 2.10 - Аналіз доходів та витрат ТОВ АФ «Хоружівка»

Показники	2019р.	2020р.	2021р.	2021р. до 2019 р. (+/-)
Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	48446	51079	30000	-18446,0
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	56845	43073	28944	-27901,0
Валовий прибуток, тис. грн.	-8069	-8006	-1056	7013,0
Інші оперативні доходи	203	0	0	-203,0
Адміністративні витрати	4302	4866	4875	573,0
Інші операційні витрати	5978	5330	4315	-1663,0
Інші фінансові доходи	0	902	0	0,0
Збиток	18146	2190	8134	-10012,0
Інші доходи	95	76	86	-9,0
Фінансові витрати	0	1	11	11,0
Інші витрати	12	271	16	4,0
Чистий прибуток, тис. грн.	-18063	-2368	-8073	9990,0

Джерело: розрахунки автора

Дані показують що інші оперативні доходи були на підприємстві тільки і 2019 році в сумі 203,0 тис. грн. а в період 2020 та 2021 року їх не було або змінилася методика відображення в звітності. також в 2020 році з'явилися інші фінансові доходи в сумі 902,0 тисячі гривень. В порівнянні з 2020 роком інші фінансові витрати склали лише 1,0 тисячу гривень а в 2021 році 11,0 тис. гривень, хоча витрат підприємство не понесло. Найбільшу питому вагу витрат підприємство понесло по статті інші витрати, а саме 271,0 тисячу гривень, хоча в базисному це було лише 12,0 тис. гривень а в 2021 році 16,0 тисяч гривень. Виходячи з цього необхідно констатувати факт активної фінансової діяльності в

2020 році яка на жаль по результатам не привела підприємство до отримання прибутків.

Наступним етапом є аналіз елементів операційних витрат, дані для якого наведені в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 - Аналіз елементів операційних витрат підприємства

Показники	2019р.	2020р.	2021р.	2021р. % до 2019 р.
Матеріальні витрати	24684	20056	20262	82,1
Витрати на оплату праці	12726	11683	13134	103,2
Відрахування на соціальні заходи	2787	2571	2854	102,4
Амортизація	1094	1656	1136	103,8
Інші операційні витрати	6166	6565	4713	76,4
Разом	47457	42531	42101	88,7

Джерело: розрахунки автора

Аналіз показує, що матеріальні витрати зменшилися на 7,9 відсотків, інші операційні витрати на 23,6 відсотка, але якщо такі тенденції порівняти з попередніми даними то вони пов'язані в першу чергу зі зменшення виробництва. Інші витрати несуттєво збільшилися. Жорстка конкуренція на ринку сільськогосподарської продукції, постійне зростання цін на сировину в умовах інфляції та високі тарифи змушують компанії шукати шляхи вдосконалення своєї діяльності. Ефективна діяльність сільськогосподарських підприємств базується на поточних та стратегічних планах розвитку, розробка яких має здійснюватися на основі оптимізації витрат та пошуку резервів ресурсозбереження.

2.3 Побудова багатофакторної регресійної моделі для оцінки впливу витрат на функціонування ТОВ «Хоружівка»

У системі управління витратами підприємства дуже важливо вивчити взаємозв'язок витрати - чистий прибуток - чистий прибуток. Це можна пояснити тим, що метою господарської діяльності будь-якої господарської організації є отримання прибутку, тому необхідно знати його залежність від двох попередніх

показників - собівартості та чистого прибутку. Ми досягаємо цієї мети шляхом побудови багатовимірної регресійної моделі.

Сільськогосподарські підприємства працюють в умовах підвищеного ризику, зокрема тому, що економічний процес відтворення в сільському господарстві тісно пов'язаний з природно-кліматичними процесами. Сільськогосподарська продукція часто виробляється за допомогою живих організмів (рослин, тварин, мікроорганізмів), які виконують функції засобів виробництва, тому загальновідома залежність процесу відтворення в сільському господарстві від природних факторів, що в свою чергу вимагає їх комплексного проектування. рефлексія.

Підвищений ризик також зумовлений тим, що при прийнятті рішень існує невизначеність, яка може призвести до небажаних наслідків для бізнесу. А тому по деяких видах діяльності, в тому числі рослинництво а також рослинництво в поєднанні з тваринництвом, надання послуг у сфері рослинництва виробничі рішення приймаються на рік раніше, а тим більше до закінчення реалізації готової продукції. За такий тривалий проміжок часу можуть відбутися суттєві, непередбачувані зміни зовнішнього середовища, несприятливі для бізнесу, внаслідок чого він не досягне своєї мети, що пов'язано з великими витратами і навіть збитками.

Такий високий ступінь залежності сільськогосподарських підприємств від природного чинника та непередбачуваних несприятливих змін зовнішнього середовища потребує створення відповідних резервів і запасів, що пов'язано із заморожуванням фінансових ресурсів, а відтак втратою частини економічних вигод а прибутки також залежать від витрат сільськогосподарських підприємств.

Ситуація в Україні, що склалася в руслі соціально-економічних проблем, характеризується послабленням уваги до систематизації управління витратами виробництва. Величина собівартості втрачає статус орієнтира і основного показника.

При побудові моделі враховувалися такі фактори: чистий прибуток, собівартість реалізованої продукції, адміністративні витрати, інші витрати, собівартість продукції у 2019-2021 рр. (табл. 2.12).

Таблиця 2.12 - Вихідні дані діяльності ТОВ «Хоружівка», тис. грн.

	Чистий прибуток	Чистий дохід	Собівартість реалізованої продукції	Адміністративні витрати	Інші витрати
	Y	X1	X2	X3	X4
2019 р.	-18063	48176	55845	4302	5976
2020 р.	-2368	51079	43073	4866	5330
2021 р.	-8073	30000	28944	4875	4315

Джерело: сформовано автором на основі статистичної звітності

Дані до моделі обрані виходячи з аналізу фінансової звітності ТОВ «Хоружівка».

Динаміку залежності чистого прибутку від витрат ТОВ «Хоружівка» наведено на рис. 2.3.

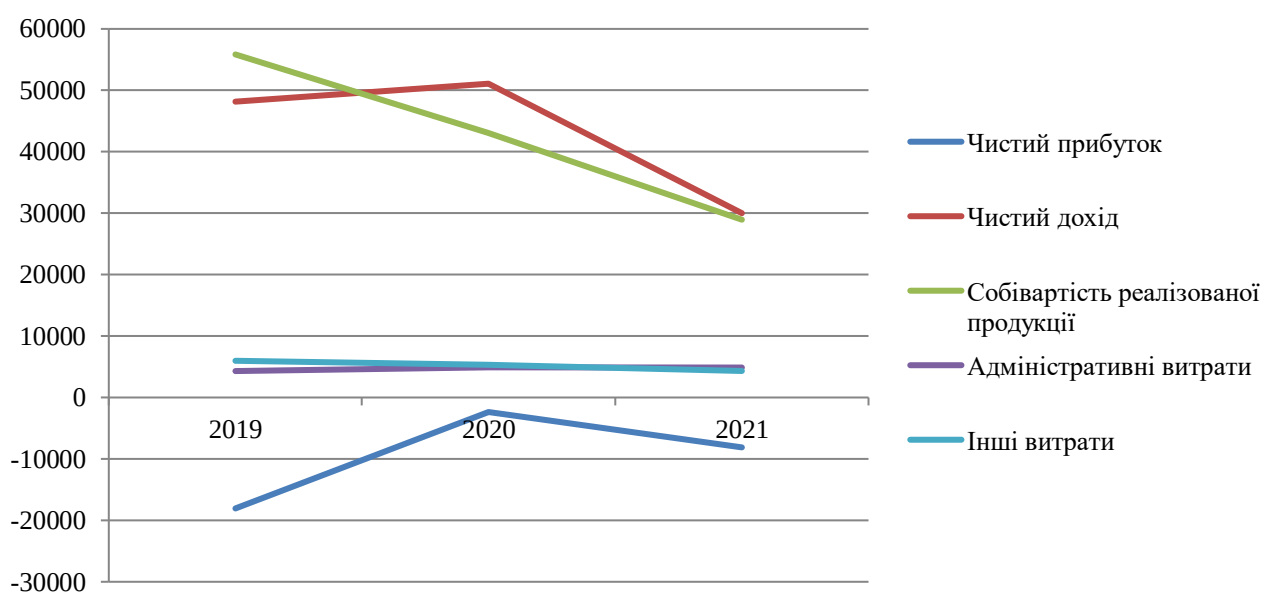

Рисунок 2.3. Залежність чистого прибутку від витрат ТОВ «Хоружівка», тис. грн.

Джерело: сформовано автором

Кореляційний аналіз показав, що існує пряма залежність між чистим прибутком та адміністративними витратами, між іншими витратами та собівартістю реалізованої продукції, іншими витратами та чистим доходом (таблиця 2.13).

Таблиця 2.13 – Результати кореляційного аналізу

	Чистий прибуток	Чистий дохід	Собівартість реалізованої продукції	Адміністративні витрати	Інші витрати
Чистий прибуток	1				
Чистий дохід	-0,02894	1			
Собівартість реалізованої продукції	-0,60584	0,812785504	1		
Адміністративні витрати	0,928305	-0,398529105	-0,85822	1	
Інші витрати	-0,52471	0,866110094	0,995158	-0,803613362	1

Джерело: розраховано автором

Проаналізувавши дані кореляційного аналізу ми внесли зміни в нашу модель залишивши такі параметри. В якості вихідної величини нами було взято такі показники як чистий дохід, адміністративні витрати та інші витрати.

Для моделювання використаємо множинну регресію, теоретичне лінійне рівняння якої має вигляд:

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_{i1} + \beta_2 x_{i2} + \dots + \beta_m x_{im} + \varepsilon_{i,i} = 1, n, \quad (2.1)$$

де n – кількість спостережень;

m – кількість різних незалежних змінних;

x_{ij} -j-а – незалежна змінна в i-му спостереженні;

$\beta_0, \dots, \beta_m$ – параметри моделі;

ε_i – випадкові величини похибки (або залишки); y_i – залежна змінна в i-му спостереженні.

У нашому випадку лінійна регресійна модель має вигляд:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_5 x_5 + e, \quad (2.2)$$

де Y – чистий прибуток товариства;

X_1 – чистий доход;

X_2 – собівартість реалізованої продукції;

X_3 – адміністративні витрати;

X_4 – інші витрати.

$\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5$ – невідомі параметри, які необхідно оцінити.

За даною вибіркою оцінено вибіркове рівняння регресії:

$$Y = b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + b_3 X_3 + b_4 X_4 + b_5 X_5 + e, \quad (2.3)$$

де $b_0, b_1, b_2, b_3, b_4, b_5, e$ – оцінки параметрів моделі та залишків відповідно.

Розрахунок параметрів лінійної множинної регресії найчастіше здійснюють методом найменших квадратів. Основна ідея методу найменших квадратів полягає в знаходженні таких оцінок параметрів $b_0, b_1, b_2, b_3, b_4, b_5$ для яких $\sum^n e^2$ була б найменшою. Всі необхідні проміжні розрахунки проведено в EXCEL. Використовуючи функції множення матриць та знаходження оберненої, отримуємо такі значення:

Отже, вибіркове рівняння регресії таке:

$$Y = 2141,583 - 6,77009x_1 + 13,86017x_2 \quad (2.4)$$

Побудоване рівняння регресії перевірено на відповідність дійсності, тобто на якість, кількома методами, а саме для перевірки загальної якості рівняння регресії використано коефіцієнт детермінації а для перевірки моделі на адекватність використано критерій Фішера. Для F-критерію Фішера за критерій вибрано випадкову величину.

При заданому рівні значущості α та $\{m; n-m-1\}$ степенями свободи за таблицями критичних точок розподілу Фішера знаходимо $F_{кр}$. Для визначення статистичної значимості F-статистики порівняємо її з відповідною критичною точкою розподілу Фішера, яку знайдемо з таблиць розподілу Фішера $F_{кр}(1;3;0,05)=10,1$. Табличне значення визначається за таблицями розподілу

Фішера для заданого рівня значущості, зважаючи на те, що число ступенів свободи для загальної суми квадратів (більшої дисперсії) дорівнює 1 і число ступенів свободи залишкової суми квадратів (меншої дисперсії) при лінійній регресії дорівнює 5-1. Оскільки $F_{\text{емп}} > F_{\text{кр}}$, то коефіцієнт детермінації R^2 статистично значимий, тобто побудована модель дійсно адекватна.

Отже, за всіма статистичними показниками модель може бути визнана задовільною. У неї досить високий коефіцієнт детермінації і висока кореляція для коефіцієнтів. Все це дає підстави вважати побудовану модель достовірною.

Запропонована модель дозволяє визначити ті елементи витрат (адресати впливу), впливаючи на які, в першу чергу, можна досягти максимального ефекту від їх зменшення.

В побудованій нами моделі мультиплікатор величини чистого доходу складає 2141,583, і вказує на те, що збільшення величини чистого доходу ТОВ «Хоружівка» на 1000 грн. призведе до збільшення чистого доходу на 2141,6 грн. Мультиплікатор величини адміністративних витрат складає - 6,77009, і вказує на те, що збільшення величини адміністративних витрат на 1000 грн. призведе до зменшення чистого прибутку ТОВ «Хоружівка» на 677,00 грн. Мультиплікатор величини інших витрат на виробництво продукції складає + 13,86017, і вказує на те, що збільшення величини витрат на виробництво продукції на 1000 грн. призведе до збільшення чистого прибутку ТОВ «Хоружівка» на 1386,00 грн.

На основі сформованої моделі величина чистого прибутку на кінець 2022 року буде дорівнювати 28944,0 тис. грн.:

$$Y = 2141,583 - 6,77009 \cdot 4875 + 13,86017 \cdot 4315 = 28944,0 \quad (2.5)$$

Зміна величини чистого доходу, використовуючи оптимізоване значення розраховане за допомогою кореляційно-регресійної моделі, зображена на рис. 2.4.

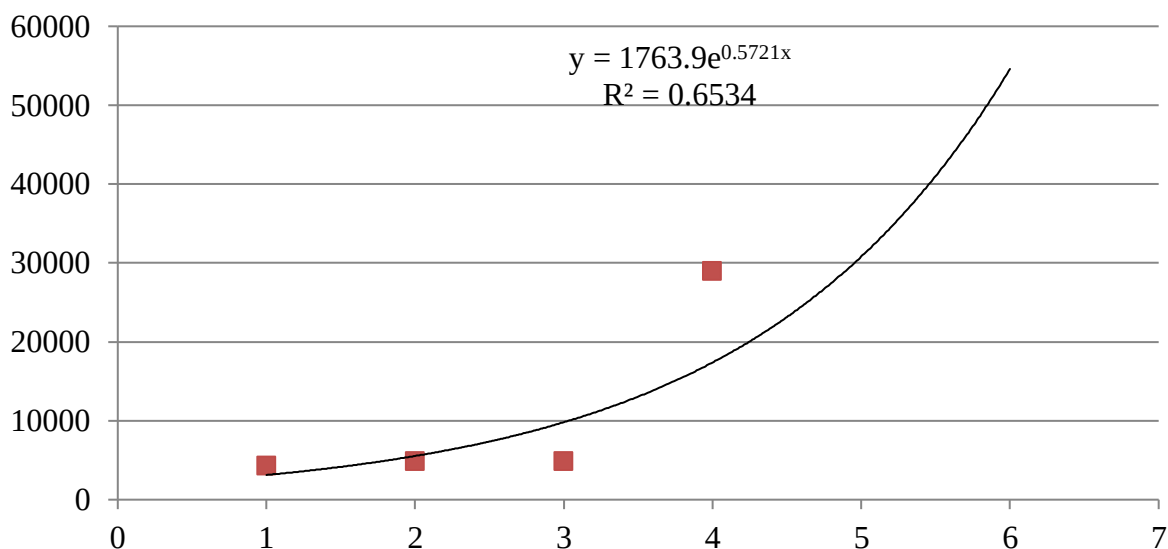

Рисунок 2.4. Прогнозні величини чистого прибутку ТОВ «Хоружівка»

Джерело: побудовано автором

Таким чином, чистий прибуток у результаті оптимально сформованого розміру витрат, може бути представлений у вигляді:

$$Y = 2141,583 - 6,77009 \cdot 4875 + 13,86017 \cdot 4315 = 28944,0 \rightarrow \max. \quad (2.5)$$

Для комп'ютерної реалізації побудованої математичної моделі скористаємося функцією «Пошук рішення» електронних таблиць Excel. Таким чином, побудувавши модель оптимізації розміру витрат ТОВ «Хоружівка», представимо її результат за допомогою табл. 2.14.

Таблиця 2.14 - Результат оптимізації розміру витрат ТОВ «Хоружівка» тис. грн. (2022 рік)

Обсяг витрат (тис. грн.):		
X2	X3	X4
120105	2099	4098
Рішення (тис. грн.):		
X2	X3	X4
210183,75	230,89	942,54
Обмеження:	Чистий дохід (тис. грн.):	
max {120105}		46136,13
≥2099		
≥4098		

≥ 88845		
--------------	--	--

У результаті обчислень отримаємо розмір чистого доходу – 46136,13 тис. грн., який досягається за допомогою оптимально збалансованого розміру: адміністративних витрат (для запланованого зростання обсягів виробництва (можливе максимальне збільшення змінних загальновиробничих витрат). Встановлений для сільськогосподарських підприємств порядок розрахунку фактичної собівартості продукції в цілому за рік пов'язаний зі специфікою галузі, де, як відомо, технологічний процес виробництва сільськогосподарської продукції досить тривалий, особливо в рослинництві – 210183,75 тис. грн., адміністративні витрати – 2099 тис. грн., інші витрати на виробництво продукції – 75518,25 тис. грн. Формування оптимального розміру витрат ТОВ «Хоружівка» має цінне значення для збереження стабільного стану. Таким чином, упровадження розробленої оптимізаційної моделі у роботу ТОВ «Хоружівка» дозволить ефективно сформувати розмір витрат і таким чином отримати максимальний чистий прибуток.

Слід зазначити, що виявлений ступінь впливу факторів не може розглядатися як норматив тривалого використання, передбачається необхідність щорічного розрахунку і коректування. Це обумовлюється змінами зовнішнього й внутрішнього середовища, а також конкретними умовами функціонування ТОВ «Хоружівка». Запропонована регресійна модель прогнозування витрат ТОВ «Хоружівка» дозволяє здійснити управління витратами з метою максимізації прибутку товариства.

Виходячи з проведених розрахунків нами було створено дорожню карту щодо процесу прийняття рішення щодо оптимізації розміру витрат ТОВ «Хоружівка» (рисунк 2.5). Удосконалена система управління витратами надає менеджерам підприємства таку інформацією, яка забезпечує наступні переваги. Враховуючи специфіку витрат і створюючи систему управління ними, можна виділити низку вимог до системи управління, а саме: запобігання зайвим витратам; комплексність управлінських рішень; удосконалення інформаційного

забезпечення; системний підхід до управління витратами; орієнтація на стратегічні цілі розвитку компанії; органічне поєднання вартості та якості продукції; єдність методів на різних рівнях управління витратами; впровадження методів зниження витрат; управління витратами на різних етапах життєвого циклу продукту.

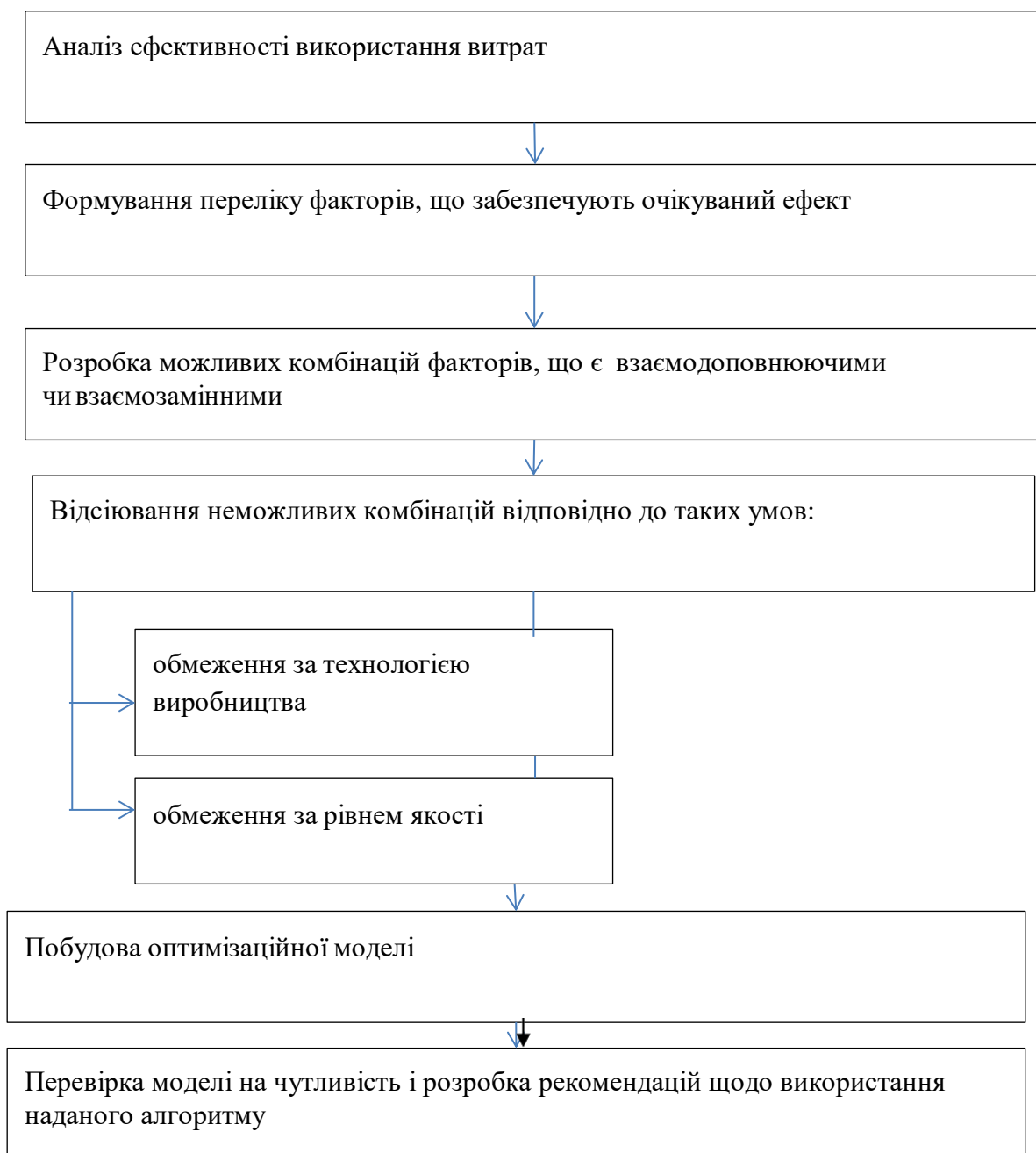

Рис. 2.5. Процес прийняття рішення щодо оптимізації розміру витрат ТОВ «Хоружівка»

Сформовано автором

Ми вважаємо, що система управління витратами буде на підприємстві призначена для вирішення наступних завдань: здійснення контролю за господарською діяльністю підприємства; виявлення тенденцій зміни рівня, розміру та структури витрат на обсяг виробництва та одиницю продукції; збору та аналізу інформації щодо витрат; нормування, планування витрат за елементами, виробничими підрозділами та видами продукції; пошуку резервів ресурсозбереження та оптимізація витрат.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА ТОВ АФ «ХОРУЖІВКА»

3.1 Формування стратегічної моделі управління витратами ТОВ АФ «Хоружівка»

Сільське господарство має великий економічний потенціал, особливо велику кількість основних засобів виробництва, розвиток яких є одним із найважливіших завдань, вирішення якого сприяє підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва.

Сучасні умови господарювання та рівень конкуренції вимагають підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств (характеризується ефективністю використання основних фондів, тобто показником максимальної рентабельності), що визначає їх здатність до фінансового виживання. І де всі типи ресурсів можна використовувати з розумом без надмірних витрат.

В Україні переважає екстенсивне землеробство, що означає, що на гектар використовується менше добрив, і це також краще з екологічної точки зору (хоча врожайність не така висока, ресурси використовуються набагато ефективніше та економніше).

В умовах конкурентного ринку стабільність і розвиток будь-якого бізнесу значною мірою залежить від налагодження ефективної системи управління витратами. Обсяг витрат є важливим показником ефективності та фінансових результатів сільськогосподарського підприємства.

Витрати на ведення сільськогосподарської діяльності є складним питанням, на яке впливають різноманітні зовнішні та внутрішні фактори, тому для досягнення стабільного доходу та прийняттого рівня прибутку необхідно системно управляти витратами. Систематичне управління витратами розглядає об'єкт витрат як частину цілого і дає можливість його більш ретельного вивчення,

а також детального визначення причинно-наслідкових зв'язків між елементами об'єкта.

У системі управління витратами особливого значення набувають зв'язки між підсистемами стратегічного і тактичного управління. Підсистема стратегічного управління витратами повинна забезпечувати правильний вибір цілей і завдань і визначення дій, спрямованих на їх реалізацію, а підсистема тактичного управління - ефективне виконання завдань, що відповідають обраному завданню. стратегія.

Стратегічне управління полягає в розробці та реалізації стратегії, яка повинна відповідати цілям і завданням сільськогосподарського підприємства, а правильний вибір стратегій, етапів і процесів реалізації забезпечує позитивний економічний ефект. На основі використання ринкових конкурентних переваг сільськогосподарського підприємства стає можливим досягнення поставленої мети діяльності та ефективне вирішення існуючих проблем розвитку.

Побудова стратегічної моделі управління витратами для ТОВ «Хоружівка» є одним із найважливіших інструментів стратегічного управління. Стратегічна модель управління витратами ТОВ «Хоружівка» представлена на рисунку. 3.1. Для досягнення очікуваних ефектів від впровадження необхідно враховувати фактори зовнішнього та внутрішнього середовища. Невизначеність зовнішнього середовища та спричинений нею економічний ризик загалом негативно впливають на структуру системи управління та її окремі елементи, а також на взаємозв'язки між ними. Тому на кожному етапі життєвого циклу сільськогосподарської продукції необхідно здійснювати контроль, методика якого повинна включати загальний підхід до вивчення предмета контролю та комплекс методичних прийомів, спрямованих на вирішення конкретних завдань контролю. врахування ризику неефективного проектування та використання ресурсів на вході системи, під час реалізації економічних виробничих процесів, на виході системи, а також ризику збільшення невиробничих витрат, які виникають при взаємодії системи . компанії із зовнішнім середовищем.

Рисунок 3.1 - Модель стратегічного управління витратами

Джерело: сформовано автором

Для вибору стратегії управління витратами сільськогосподарського підприємства можна запропонувати представлену в наступній таблиці матрицю. Суть наведених у матриці типів стратегій управління витратами базується на меті, яку вони дозволяють досягти. Стратегія стабілізації передбачає управління

витратами, що забезпечує стабільну роботу підприємства а антикризова стратегія спрямована на запобігання банкрутства також довгострокова стратегія забезпечує ефективний і довгостроковий розвиток.

Таблиця 3.1 - Матриця вибору стратегії щодо управління витратами залежно від прогнозованого стану ТОВ АФ «Хоружівка»

Бажаний стан підприємства	Прогнозний стан галузі		
	Кризовий	Стабільний	Розвиток
Розвиток	Стабілізаційна стратегія	Перспективна стратегія	Перспективна стратегія
Стабільність	Антикризова стратегія	Стабілізаційна стратегія	Перспективна стратегія
Вживання	Перепрофілювання товариства	Антикризова стратегія	Стабілізаційна стратегія

Джерело: розроблено автором

Стратегію управління витратами доцільно обирати на рівні видів культур, використовуючи матрицю, наведену в таблиці. 3.2. Стратегія регресивного управління витратами полягає в підтримці якості придбаних матеріально-технічних ресурсів та ефективності їх використання на поточному рівні. Стратегія раціонального управління витратами означає незначне підвищення ефективності та якості використання матеріально-технічних ресурсів. Метою прогресивної стратегії управління витратами є створення нових, істотно кращих видів матеріально-технічних ресурсів або істотне вдосконалення існуючих, а також істотне підвищення ефективності їх використання.

Таблиця 3.2 - Матриця вибору стратегії управління витратами ТОВ АФ «Хоружівка»

Основні критерії конкурентоспроможності продукції рослинництва, на які орієнтується підприємство	Рівні потенціалу підприємства		
	Низький	Середній	Високий
Якість	Раціоналістична стратегія	Прогресивна стратегія	Прогресивна стратегія
Асортимент	Регресивна стратегія	Раціоналістична стратегія	Прогресивна стратегія
Ціна	Регресивна стратегія	Регресивна стратегія	Раціоналістична стратегія

Джерело: розроблено автором

При реалізації обраної стратегії управління витратами слід використовувати такі виділені групи інструментів управління витратами:

1. Фінансові, які дають змогу своєчасно і в повному обсязі здійснити необхідні витрати, але, як правило, призводять до їх збільшення (придбання техніки, закупівля необхідних для виробничих потреб матеріально-технічних ресурсів за рахунок кредиту банку тощо).

2. Ціна (знижка при закупівлях великої кількості товарів або довгостроковій співпраці; перехід на більш дешеві замінники; економія заробітної плати та соціальних внесків; зниження витрат на постачання тощо).

3. Логістика (зменшення вартості замовлень, пов'язаних з доставкою та постачанням заводської продукції, складуванням продукції, внутрішньовиробничою доставкою, проміжним зберіганням, складуванням, доставкою, зовнішньою доставкою готової продукції, а також витрат на персонал і обладнання, приміщення, інвентаризація, передача даних замовлення, інвентаризація, поставки, витрати на страхування).

4. Техніко-технологічні (впровадження новітніх технологій (засоби захисту рослин, добрива), інноваційне капітальне оснащення та підвищення ефективності праці працівників тощо).

5. Адміністративні (пред'явлення претензій і штрафів клієнтам за передчасне або неповне виконання своїх зобов'язань; утримання працівникам компенсації за будь-які крадіжки та пошкодження матеріальних благ; сувора прив'язка зміни заробітної плати до продуктивності праці тощо).

6. Соціальні (зменшення додаткової заробітної плати працівників, відмова від премій та інших заохочувальних виплат і зменшення пов'язаних з цим списань із фондів соціального страхування; відмова від утримання соціальної та житлової інфраструктури; зменшення витрат на оплату праці за рахунок використання нижчого рівня). службовці - кваліфіковані робітники тощо).

7. Відстроченість у часі (доходи від фінансової оренди основних засобів тощо).

Групи цих інструментів можуть бути використані в залежності від обраної стратегії управління витратами (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 - Основні групи інструментів управління витратами для реалізації конкретного виду стратегії

Групи інструментів управління витратами підприємства	Стратегії щодо управління витратами товариства		
	Антикризова стратегія	Стабілізаційна стратегія	Перспективна стратегія
Фінансові	+	+	+
Цінові	+	+	+
Логістичні	+	+	+
Техніко-технологічні	-	-	+
Адміністративні	+	-	-
Соціальні	+	-	-
Відтермінування в часі	+	+	+

Джерело: розроблено автором

Вибираючи стратегію щодо управління витратами на рівні центрів виникнення витрат, доцільно застосовувати матрицю, подану у табл. 3.4. Ефективність системного управління витратами можна оцінювати на підставі групи показників: показники, що характеризують рівні досягнення цілей, щодо яких здійснені витрати; показники, що відображають співвідношення між результатом та витратами на його досягнення; показники, що характеризують тенденції зміни непродуктивних витрат; показники оцінювання ефективності управління витратами у виробничому процесі; інтегральний показник ефективності управління витратами.

Для визначення інтегрального показника ефективності управління витратами ТОВ АФ «Хоружівка», можна запропонувати факторну модель:

$$E_{yv} = D_v / O_v * O_v / O_s * O_s / Z_{vr} * V_{pr} / V_{zp}, \quad (3.1)$$

де D_v – чистий дохід від реалізації продукції рослинництва, тис. грн.;

O_v – обсяг виробленої продукції рослинництва, тис. грн.;

O_s – собівартість виробленої продукції рослинництва, тис. грн.;

Z_{vr} – заробітна плата робітників, тис. грн.;

V_{pr} – загальна величина витрат на виробництво продукції рослинництва,

тис. грн.;

V_{zp} – сукупні витрати операційної діяльності товариства, тис грн.

Таблиця 3.4 - Матриця вибору стратегії залежно від рівня ефекту від управління витратами для сільськогосподарського підприємства

Рівні ефекту від управління витратами із застосуванням групи інструментів	Рівні спроможності товариства використовувати групи інструментів управління витратами		
	Низький	Середній	Високий
Високий	Стратегія посилення рівня спроможності застосовувати групи інструментів управління витратами	Стратегія швидкого виходу на необхідний рівень спроможності застосування групи інструментів управління витратами	Стратегія проривного застосування групи інструментів управління витратами
Середній	Стратегія посилення рівня ефекту від управління витратами із застосуванням групи інструментів управління витратами	Стратегія посилення рівня можливості використання групи інструментів управління витратами і посилення ефекту від управління витратами із застосуванням цієї групи інструментів	Стратегія акумулюючого застосування групи інструментів управління витратами
Низький	Відмова від використання групи інструментів управління витратами	Стратегія посилення рівня ефекту від управління витратами із застосуванням групи інструментів управління витратами	Стратегія стимуляційного застосування групи інструментів управління витратами

Джерело: розроблено автором

$$E_{yv} = (167612/109493,8) * (109493,8/85062,9) * (85062,9/4180) * (94573,8/88845) = 42,68.$$

Якщо $E_{yv} \geq (1 + R_{ps}/100)$, ефективність управління витратами можна вважати достатньою. Чим вище цей коефіцієнт, тим ефективніше управління витратами. Якщо $E_{yv} \leq (1 + R_{ps}/100)$, підприємству необхідно розробити та впровадити заходи щодо підвищення ефективності управління витратами.

Значення R_{ps} має бути встановлено на рівні прогнозованої прибутковості компанії або в середньому по галузі.

Інтегральний коефіцієнт ефективності управління витратами, розрахований на основі даних фінансової звітності, становить $E_{yv}=42,68$. Значення R_{ps} є запланованою прибутковістю = 6,5%, тому $(1+R_{ps}/100)=1,065$.

$$E_{yv} \leq (1+R_{ps}/100)=42,68 < 1,065. \quad (3.2)$$

Таким чином, ефективність управління витратами ТОВ «АФ «Хоружівка» можна вважати не достатньою. Підприємство повинно розробляти і впроваджувати заходи, що підвищують ефективність управління витратами.

Витрати гарантують довгостроковий ефект лише за умови вибору оптимальної стратегії їх управління та ефективної реалізації. Враховуючи це, рекомендуємо матрицю вибору стратегії управління витратами як на рівні підприємства, так і на рівні окремих видів продукції рослинництва та центрів витрат, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність продукції рослинництва. за основними аспектами з урахуванням наявного потенціалу.

Оцінка ефективності системи управління витратами дозволяє керівництву підприємства оптимально контролювати фактори, що впливають на зміну витрат, постійно аналізувати напрямок і ступінь їх впливу за допомогою інтегрованого показника ефективності, контролювати ризик неефективного витрачання коштів.

3.2 Напрямки удосконалення системи управління витратами ТОВ «Хоружівка»

Усі сільськогосподарські товаровиробники повинні забезпечити використання сільськогосподарської техніки протягом року. Цього можна досягти, зробивши технологію універсальною. Чим більше операцій виконує машина в різні періоди, тим менші витрати на виробництво одиниці продукції, а отже, зростає її економічність. Проведено порівняльну оцінку

сільськогосподарських машин ТОВ «Хоружівка» - базових (стандартних) та дослідних (модернізованих), що дало змогу оцінити параметри технологічного процесу. Розрахунок економічної ефективності наведено в таблиці.

Таблиця 3.5 - Розрахунок економічної ефективності дослідного зернозбирального комбайна ТОВ «Хоружівка»

Показник	Одиниці виміру	Комбайн «дослідний»	Комбайн «еталон»
Маса комбайна, М	кг	9200	7330
Балансова ціна, Цб	грн	201600	161100
Потужність двигуна трактора агрегатуючого комбайна, N	кВт	246	246
Питома витрата палива, Д	гр/кВт год	220	220
Ціна 1 кг палива, Цп	грн/кг	1,52	1,52
Пропускна спроможність, q	кг/с	6,2	3,2
Врожайність, Ав	ц/га	35	35
Кількість обслуговуючого персоналу, п	чол.	1	1
Тарифна ставка, tгод	грн/год	2,62	2,62
Норми відрахувань:	%	16	16
– на амортизацію, а	%	6,5	6,5
– на поточний ремонт, г			
Нормативне річне завантаження, tr	год	160	160
Коефіцієнти:		0,95	0,95
– експлуатаційної надійності, Ке.н.		0,7	0,7
– використання часу зміни Кзм	%	0,15	0,15
– ефективності капіталовкладень, Ен		0,71	0,64
– використання потужності двигуна, αδ			
Питомі капіталовкладення, Кп	грн	668,52	1071,14
Питомі затрати праці, Зп	люд. год/га	0,55	1,06
Експлуатаційні витрати по кожному з комбайнів, га	грн	186,32	296,39
Річна економія від зниження експлуатаційних витрат в розрахунку на одну машину складає, Ев	грн	32228	
Річний економічний ефект, Ер	грн	49033,17	43721,12
Термін окупності, Ток	рік	0,82	1,03
Очікуваний економічний ефект від впровадження комбайна дослідного складає 49033 грн. на рік на одну машину, а затрати праці зменшаться на 48 %.			

Джерело: власні розрахунки

При розрахунку економічної ефективності зернозбиральних комбайнів ТОВ «Хоружівка» їх оцінку проводили виключно за овочевими показниками. Оскільки продуктивність, чисельність обслуговуючого персоналу та питома витрата палива обох машин однакові, економія базується на зниженні експлуатаційних витрат. Як

видно з табл. 3.5 «Експериментальний» комбайн кращий за «еталонний» комбайн від ТОВ «Хоружівка», економічний ефект «експериментального» комбайну пов'язаний в першу чергу зі зниженням експлуатаційних витрат. Ефективність діяльності сільськогосподарського підприємства залежить від раціонального використання всіх видів ресурсів, що змушує переходити до єдиної системи управління витратами. Перевагами цієї системи є: забезпечення конкурентоспроможності продукції та послуг завдяки зниженню витрат і цін; наявність достовірної та якісної інформації про вартість та ринкову позицію окремих сортів сільськогосподарських культур порівняно з іншими; надання об'єктивних даних для організації бюджету компанії; уміння оцінювати діяльність окремих підрозділів з фінансової точки зору; прийняття ефективних та обґрунтованих управлінських рішень. Управління витратами – це складний, багатоплановий і динамічний процес, що складається з управлінських заходів, спрямованих на досягнення високого економічного результату діяльності підприємства. Управління витратами означає для підприємства є створення єдиної, раціональної, прозорої та цілісної системи, з конкретними цільовими установками та взаємопов'язаними елементами. Система управління витратами має організаційний та функціональний аспект. Він включає такі організаційні підсистеми, як пошук та ідентифікація факторів ресурсозбереження; планування витрат за видами; облік і аналіз витрат; стимулювання економії ресурсів і зниження витрат.

Ми пропонуємо впровадити в ТОВ «Хоружівка» таку систему управління витратами, яка буде призначена для вирішення таких завдань:

- моніторинг ходу господарської діяльності підприємства;
- виявлення тенденцій, а саме зміни рівня, розміру та структури витрат на обсяг виробництва та одиницю продукції;
- збір та аналіз інформації про витрати;
- нормування, планування витрат за елементами, виробничими підрозділами та видами продукції;
- пошук резервів ресурсозбереження та оптимізація витрат.

На нашу думку, система управління витратами аграрної компанії можна визначити як сукупність взаємозалежних елементів, методів та механізмів, які діють у межах функціональної відповідальності, створюючи певну цілісність, за допомогою чого узагальнюються всі процеси закупівель і використання матеріальних та інших ресурсів, вирішуються завдяки чітко поставлені цілі та складаються тактичні або стратегічні плани. реалізуються.

Для аграрної компанії ТОВ «Хоружівка» нами запропоновано наступну систему управління витратами, яка враховує специфіку наведену на рисунку 3.2.

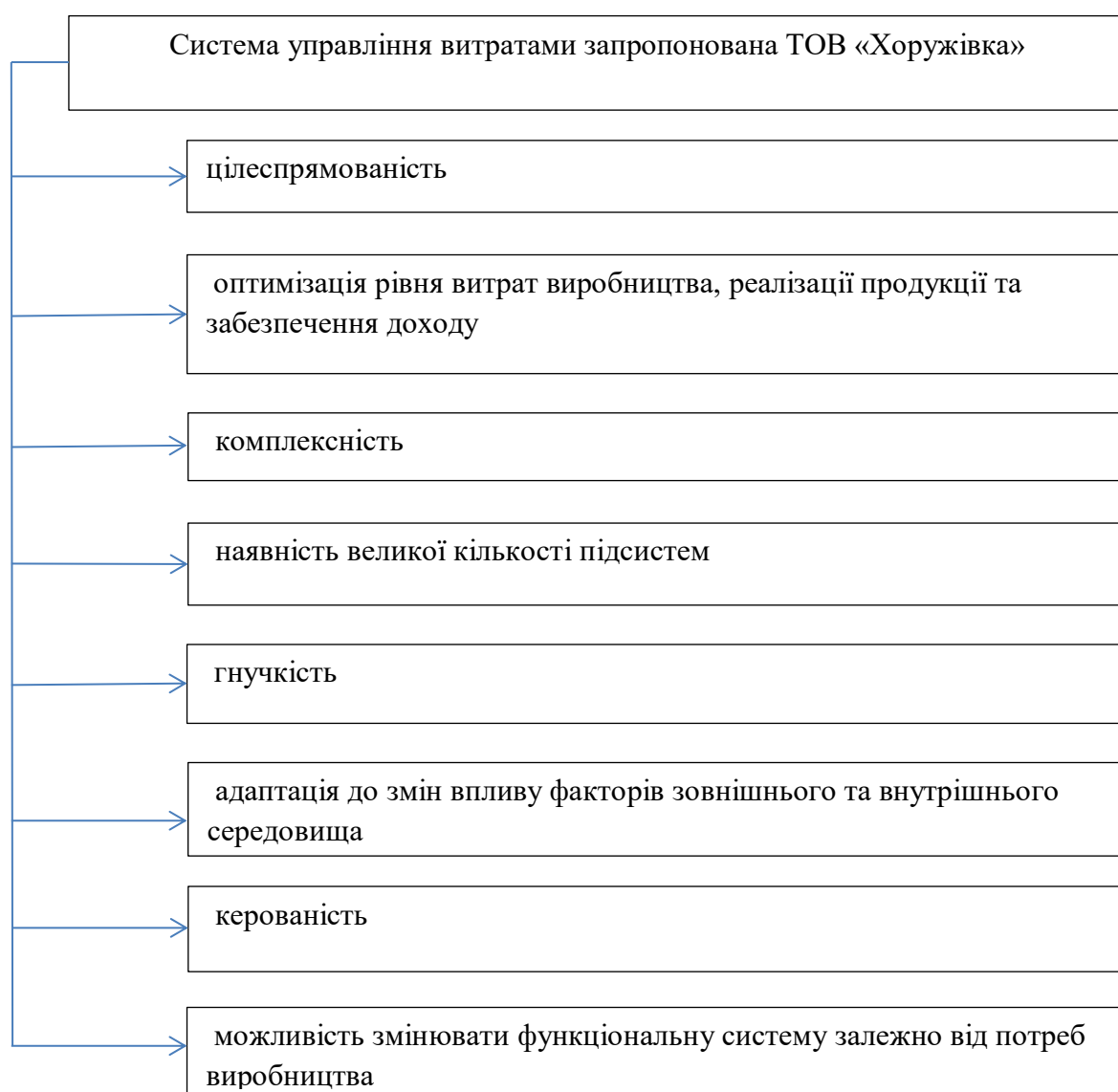

Рисунок 3.2 - Система управління витратами запропонована ТОВ
«Хоружівка»

Джерело: сформовано автором

Ефективна система управління витратами ґрунтується на дотриманні певних принципів, а саме: системного підходу, що включає стратегічне та оперативне планування, облік і контроль витрат і продукції виробництва; оцінку роботи персоналу; системний підхід до планування, обліку, розрахунків, оцінку ефективності роботи персоналу; проведення аналітичних та економічних розрахунків, спрямованих на досягнення високих результатів діяльності підприємства; при управлінні виробничо-збутовою діяльністю орієнтуватися виключно на задоволення власних інформаційних потреб підприємства.

Дані системи управління витратами повинні використовуватися лише всередині сільськогосподарського підприємства та розкриватися лише за її межами як конфіденційна інформація. Встановлення форм та документації системи управління витратами незалежною компанією. Цей принцип означає повну незалежність компанії з налагодженим внутрішнім порядком обліку, контролю та звітності. - пріоритетність стратегічних цілей над поточними завданнями. Дотримання такого принципу вимагає від системи управління витратами глибокої перевірки стратегічних цілей компанії, які не мають нічого спільного з декларуванням бажаних векторів розвитку чи очікуваних результатів. Стратегія, яка запропонована, повинна фактично враховувати внутрішні можливості економіки, так спектр зовнішніх умов її функціонування.

Завдання побудови управлінського обліку це надати всю необхідну інформацію керівництву. Розробка стратегії є обов'язком керівництва, але внутрішній облік забезпечує високу вагомість стратегічних управлінських рішень. Необхідно звернути увагу на принцип безперервності який забезпечує безперервний пошук, передачу, збір, аналіз та обробку інформації для потреб управління сільськогосподарським підприємством, єдину та сталу систематизацію та кодування всієї планово-облікової номенклатури. Цей принцип щільно пов'язаний з попереднім і вимагає постійного та комплексного впорядкування всіх потоків інформаційної системи управління витратами:

- про структурні підрозділи сільськогосподарського підприємства, його спеціалізацію;

- перелік витрат, перелік використовуваних технологічних матеріалів;
- про цінову інформацію, персонал, виробниче обладнання.

Така уніфікація особливо необхідна в умовах інформатизації облікових процедур, вона дозволяє швидко і точно ідентифікувати суб'єкт запиту інформації від керівника, безпомилково здійснювати пошук і відбір необхідних даних, а отже, і суб'єкта запиту. Запит оператора на інформацію може забезпечувати й обґрунтовувати управлінське рішення. Принцип бюджетного (кошторисного) методу витрат і рентабельності підприємства включає: визначення сфери діяльності та внутрішніх елементів економіки як центрів відповідальності; планування бюджету структурних підрозділів відповідно до їх різнобічної господарської функції на підприємстві; агрегування бюджетів підрозділів та отримання загального бюджету підприємства; організація контролю за виконанням бюджетів. Принцип взаємодії підрозділів компанії через бюджетні дані передбачає визначення нормативних параметрів обміну продуктами та послугами всередині економіки за допомогою інструментів трансфертного ціноутворення. Завдяки цьому є передумови для організації виробництва за замкнутим циклом, що дозволяє сільськогосподарському підприємству пропонувати готову до кінцевого споживання продукцію на відкритому ринку. - принцип оцінки діяльності підрозділів на основі бюджету та внутрішньої звітності аграрної компанії надає системі управління витратами риси інструменту особистої мотивації та основного елемента економічного механізму підприємства.

Принцип участі персоналу аграрного підприємства в процедурах управління витратами, який сприяє тому, що всі працівники, незалежно від займаної посади, досконало вивчають сутність, структуру та завдання підрозділу та підприємства. Це сприяє збагаченню мотиваційного інструментарію для активізації працівників, адже цілі компанії стають цілями всіх працівників, колектив згуртовується, виконання доручених завдань стає для працівників джерелом морального задоволення, пробуджує їх. почуття відповідальності, підвищує інтерес до праці, мобілізує на творчу ініціативу.

Принцип періодичності це методика складання та обговорення документів аграрного підприємства системи управління витратами необхідно проводити за певним графіком, планом, узгодженим з виробничо-збутовим циклом підприємства. Це стосується і матеріалів, які отримують керівники. До завдань апарату корпоративного управління входить встановлення конкретних термінів підготовки та обговорення облікових, планових, контрольно-аналітичних документів.

Принцип економічної раціональності та достовірності, згідно з яким, насамперед, його дані мають достовірно відображати всі господарські операції та ретроспективну характеристику аграрного підприємства та його підрозділів. У випадку стратегічних планів необхідно зробити обґрунтування цілей та шляхів їх досягнення з аргументацією, яка є можливою завдяки наявній інформації про майбутній стан економічного середовища. Короткострокові плани (річні, квартальні) повинні бути деталізовані таким чином, щоб вони наближали інструкції на рівні суб'єкта. Тільки достовірна та обґрунтована інформація дозволяє керівництву аграрного підприємства приймати ефективні управлінські рішення.

Принцип мінімальної інтенсивності праці. Для виконання складних планово-облікових, контрольно-аналітичних розрахунків необхідно володіти передовими методами, сучасними технічними засобами та відповідним програмним забезпеченням (комп'ютерними технологіями). Основні принципи ефективної системи управління витратами задають загальні напрями побудови системи управління витратами. Зобов'язання дотримуватися всіх без винятку правил не можна розглядати як абсолютне, а тим більше як вимогу стандартизувати систему управління витратами в усіх господарствах. Кожне підприємство самостійно визначає систему управління витратами та форми управління витратами. Система управління витратами відноситься до загальної системи управління підприємством, оскільки управлінські рішення у сфері бізнесу прямо чи опосередковано впливають на рівень витрат і прибутку. Тому ми рекомендуємо розробку системи управління витратами сільськогосподарських

підприємств через вибір основних концепцій і процедур системи управління витратами. Вираз існуючих проблем формування та контролю витрат на підприємстві; - створення моделі управління витратами, що враховує специфіку галузі та підприємства; - побудова інформаційної системи.

Адаптація документообігу до обраної ІТ-системи; Розподіл відповідальності за створення витрат і створення стимулів, а також механізм стимулювання їх скорочення. Підвищення ролі управління витратами в сучасних умовах тому зумовлене тим, що кожна господарська одиниця повинна досягти оптимального рівня витрат, необхідних для виробництва та реалізації продукції, від якої залежить успіх бізнесу. Забезпечення оптимального рівня витрат дає змогу створити належні умови для підвищення конкурентоспроможності вирощування рослин, а також основу для довгострокового та економічного зростання сільськогосподарського підприємства.

3.3 Розрахунок ефективності управління витратами ТОВ «Хоружівка»

Одним з найважливіших показників ефективності сільськогосподарського виробництва вважається виробництво і реалізація продукції, що характеризує досягнуті параметри тієї чи іншої галузі (табл. 3.6).

Аналізуючи дані таблиці 3.6 слід відмітити, що площа посіву сільськогосподарських культур в 2021 році в порівнянні з 2020 роком скоротилася на 15,9 %, при тому, що площа посівів кукурудзи на зерно зменшилася більше ніж наполовину, а площа посіву соняшнику зросла майже в 2,2 рази. Урожайність кукурудзи на зерно за досліджуваний період підвищилася на 26,7 ц/га, тобто на 88 4%. Такі зміни привели до зниження валового збору зерна кукурудзи на 13411 ц, або на 20,5%. Собівартість звітного року всіх сільськогосподарських культур має тенденцію до збільшення, адже відбулося підвищення цін на сировину, добрива, паливо та інші ресурси.

Таблиця 3.6 - Економічна ефективність виробництва і реалізації продукції
рослинництва

Показники	В цілому по рослинництву			Кукурудза на зерно			Соняшник		
	2020	2021	2021р. у % до 2020р.	2020	2021	2021р. у % до 2020р.	2020	2021	2021р. у % до 2020р.
Площа посіву (зібрана площа), га	5659	5536	84,1	969	914	42,2	2193	2180	218,2
Затрати всього, тис. грн.	40987,1	48144,6	237,3	11468,5	15658,2	142,6	18603,7	18558,4	565,5
Збір продукції, ц	X	X	X	51421	52048	79,5	34409	29556	142,4
Урожайність, ц/га	X	X	X	53,1	56,9	188,4	15,7	13,6	65,3
Виручка від реалізації, тис. грн.	45406,3	49896,6	245,3	9779,1	16744,1	190,7	22078,1	21572,2	296,3
Обсяг реалізації, ц	X	X	X	44065	55973	85,8	31461	28792	143,3
Ціна реалізації, грн./ц	X	X	X	221,92	299,15	222,2	701,76	749,24	206,8
Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	37217,7	45285,3	257,1	9722,1	16976,1	159,7	17985,4	17329,2	509,8
Повна собівартість одиниці реалізованої продукції, грн./ц	X	X	X	220,63	303,29	186,2	571,67	601,88	355,8
Загальна сума прибутку (збитку), тис. грн.	8188,6	4611,3	169,1	57,00	-232,00	12,6	4092,70	4243,00	109,3
в т. ч. - на 1 ц, грн.;	X	X	X	1,29	-4,14	14,6	130,09	147,37	76,3
- на 1 га, грн.	X	X	X	58,82	-253,83	29,8	1866,26	1946,33	50,1
Рівень товарності, %	X	X	X	85,69	107,54	107,9	91,43	97,42	100,6
Рівень рентабельності, %	22,0	10,2	X	0,6	-1,4	X	22,8	24,5	X

Джерело: розраховано автором

За період, що аналізується спостерігається приріст валового збору соняшника на 42,4%, або на 8801ц. внаслідок екстенсивного його розвитку, так як урожайність соняшника зменшилася на 7,2 ц/га, тобто 34,7%.

Збільшення виручки від реалізації кукурудзи на зерно на 7963,4 тис. грн., або майже вдвічі відбулося в основному за рахунок приросту ціни реалізації в 2,2 рази та рівня товарності на 7,5%. Виручка від реалізації соняшника в агрофірмі зросла майже втричі за рахунок приросту ціни реалізації більше ніж вдвічі та обсягу реалізації на 43,3%. В цілому рослинництво в агрофірмі є прибутковою та рентабельною галуззю.

Виробництво соняшника також досить високорентабельне, хоча в 2014 р. в результаті було отримано збиток в розмірі 388,5 тис. грн. однак вже в 2015-2016 рр. рівень рентабельності соняшника перевищує 20 %. Це досить високий показник. Ціни всіх сільськогосподарських культур на протязі досліджуваного періоду постійно коливаються, тому і прибутковість даних культур у ТОВ АФ «Хоружівка» нестабільна. Підвищення рівня рентабельності є результатом випереджаючих темпів росту цін реалізації над собівартістю продукції.

Основними напрямками збільшення виробництва продукції галузі рослинництва є насамперед підвищення ефективності використання землі, удосконалення структури посівних площ та підвищення урожайності, збільшення обсягів застосування органічних і мінеральних добрив, засобів захисту рослин тощо.

Дослідженнями встановлено, що ситуація із підвищенням урожайності зумовлена кількома факторами. Насамперед науковими досягненнями селекціонерів у створенні ранньостиглих гібридів кукурудзи з високою вологовіддачею і кліматичними змінами, що відбуваються в Україні та усьому світі. Це сприяло розширенню ареалу її вирощування у північні області. Так, протягом 1990–2020 р. в у зоні Полісся площа цієї культури збільшилася вдесятеро. Також із розвитком селекції стало можливим впровадження у виробництво нових гібридів із високим потенціалом урожайності.

Фінансові результати діяльності підприємств характеризуються сумою отриманого прибутку та рівнем рентабельності. Прибуток підприємства отримують головним чином від реалізації продукції, а також від інших видів діяльності а вирішальна роль у підвищенні економічної ефективності суб'єкта господарювання відводиться зниженню собівартості (таблиця 3.7).

Таблиця 3.7 - Динаміка та структура витрат на виробництво продукції рослинництва ТОВ АФ «Хоружівка»

Стаття витрат	Роки				Відхилення (+;-)	2020 р. в % до 2021 р.
	2020		2021			
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Витрати на оплату праці	1855,8	4,9	3301,5	6,4	177,9	177,9
Відрахування на соціальні заходи	679,2	1,8	719,5	1,4	105,9	105,9
Матеріальні витрати, які увійшли до собівартості продукції	26251,9	68,8	34963,8	67,4	133,2	133,2
у т. ч.: насіння та посадковий матеріал	4318,5	11,3	9711,8	18,7	224,9	224,9
інша продукція сільського господарства (гній, підстилка, яйця для інкубації)	212,7	0,6	300,4	0,6	141,2	141,2
мінеральні добрива	3990,1	10,5	3730,7	7,2	93,5	93,5
пальне і мастильні матеріали	5605,9	14,7	5373,1	10,4	95,8	95,8
електроенергія	332,5	0,9	437,8	0,8	131,7	131,7
паливо й енергія	582,7	1,5	792,3	1,5	136,0	136,0
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	1110	2,9	2056,9	4,0	185,3	185,3
оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	10099,5	26,5	12560,8	24,2	124,4	124,4
Амортизація основних засобів	364,8	1,0	354	0,7	97,0	97,0
Інші витрати, включаючи плату за оренду	9009,5	23,6	12503,6	24,1	138,8	138,8
у т. ч. орендна плата за земельні паї	8217,6	21,5	10700,8	20,6	130,2	130,2
Усього витрат	38161,2	100,0	51842,4	100	135,9	135,9

Джерело: розраховано автором

Як свідчать дані таблиці за досліджуваний період витрати на виробництво продукції рослинництва зросли на 33046,7 тис. грн., або майже втричі. Це відбулося за рахунок приросту всіх статей витрат, за виключенням амортизації основних засобів, сума якої зменшилася на 126,3 тис. грн., або на 26,3%. Найбільший приріст спостерігається по статтях: орендна плата за земельні паї – на 8922,2 тис. грн., або в 6 разів; оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати – на 8385,2 тис. грн., тобто втричі; насіння і посадковий матеріал – на 6061,6 тис. грн., або в 2,7 рази; мінеральні добрива – 3144 тис. грн., або в 6,4 рази; витрати на оплату праці – на 1950,7 тис. грн., або на 144,4%; паливно-мастильні матеріали на 1670,3 тис. грн., або на 45,1% та запчастини – на 1085,6 тис. грн., або дещо більше, ніж удвічі.

Позитивним є збільшення витрат на мінеральні добрива, так як за досліджуваний період спостерігається приріст урожайності майже всіх культур, що впливає на підвищення економічної ефективності галузі рослинництва.

Найбільшу питому вагу в структурі витрат рослинництва займають оплата робіт і послуг, виконаних сторонніми організаціями (використовується наймана техніка на збиранні та перевезенні врожаю), насіння та посадковий матеріал і орендна плата за земельні паї.

При дослідженні галузі рослинництва у ТОВ АФ «Хоружівка», а саме такої культури як кукурудза на зерно нами виявлено існуючі резерви щодо збільшення обсягів її виробництва. Світова практика і досвід аграріїв вказують, що основною складовою високого і якісного врожаю сільськогосподарських культур є застосування новітніх технологій, серед яких сьогодні провідне місце експерти відводять біопрепаратам, стимуляторам росту рослин.

Виходячи з цього, вважаємо, що керівництву господарства слід звернути увагу на важливий елемент в технології вирощування кукурудзи, спрямований на зниження витрат на одиницю площі та підвищення ефективності її виробництва, а саме - застосування біостимуляторів. Адже цей захід забезпечує не лише підвищення рівня врожайності та якості продукції при відносно низьких витратах, а й покращує екологічний стан агрофітоценозів у цілому.

Таблиця 3.8 - Економічне обґрунтування вирощування кукурудзи на зерно
(в розрахунку на 1 га)

Показники	Одиниця виміру	При урожайності 5,69 т/га		
		кількість	ціна за од., грн.	вартість – всього, грн.
Виробничі витрати:				
насіння	кг	25	124,75	3118,60
Міндобрива: нітроамофоска	кг	55	13,75	756,25
карбамід	кг	20	10,72	214,40
Засоби захисту рослин:				
гербіциди: Степлар	л	1,25	850,1	1062,63
ПАР Метопат	л	1,25	160,8	201,00
інсектцитиди: Карате Зеон	л	0,2	870	174,00
Паливно-мастильні матеріали	кг	83	25,5	922,76
Оплата послуг, робіт сторонніх організацій				3479,65
Інші прямі та загальновиробничі витрати				4114,56
Амортизація				83,48
Заробітна плата з відрахуваннями				1071,23
Орендна плата за землю				1932,95
Разом витрат на 1га	грн.			17131,51

Джерело: власна розробка

Іноваційним кроком стало створення біостимулятора «Ратчет РК». Застосування даного продукту сприяє розвитку кореневої системи та рослини в цілому, сприяє покращенню симбіозу з азотфіксуючими бактеріями та мікоризою. Як видно з даних таблиці 3.8, найбільша сума витрат на 1 га вирощування кукурудзи на зерно припадає на оплату робіт сторонніх організацій – 3479,65 грн/га (так як її збирання здійснюється найманими комбайнами, а перевезення врожаю до елеватора – найманими зерновозами) та на покупку посівного матеріалу - 3118,6 грн./га. Значна сума витрат на 1 га виробництва кукурудзи на зерно припадає на орендну плату за землю – 1932,95 грн./га, засоби захисту рослин - 1437,63грн./га, заробітну плату з відрахуваннями – 1071,23 грн./га.

З даних таблиці 3.9 видно, що застосування біостимулятора Ратчет РК на кукурудзі забезпечить підвищення врожайності на 1,81 т/га, при цьому середня врожайність без внесення біопрепарату складала лише 5,69 т/га.

Таблиця 3.9 - Економічна ефективність вирощування кукурудзи на зерно

Показники	Фактичні дані, 2021 р.	Планові показники на 2022р. (з врахуванням внесення біостимулятора Ратчет РК, 0,3 л/га)
Урожайність, т/га	5,69	7,5
Ціна товарного зерна, грн./т	2991,5	4500
Вартість урожаю, грн./га	17013,1	33750
Виробничі витрати, грн./га	17131,51	31500
Адмінвитрати та витрати на збут, грн./га	139,3	500
Повна собівартість, грн./га	17270,81	32000
Умовно чистий прибуток, грн./га	-257,71	1750
Рентабельність, %	-1,49	5,5
Виробнича собівартість 1 т, грн	3010,81	4200

Джерело: власна розробка на основі [36]

Застосування біостимулятора Ратчет РК забезпечить приріст умовно чистого прибутку на 2007,71 грн./га, що сприятиме підвищенню рівня рентабельності на 6,99%. При цьому виробнича собівартість 1 т зерна зросте на 1189,19 грн. Варто підвести висновки і відзначити, що застосування біостимулятора Ратчет та кукурудзі не лише забезпечить зростання урожайності, а й підвищить показники економічної ефективності вирощування даної культури.

Для розрахунку Рівня ефективності інтенсифікації галузі розрахуємо основні показники витрат на урожайність, на тисячу гривень та темпи приросту (таблиця 3.10)

Таблиця 3.10 – Визначення рівня ефективності інтенсифікації виробництва кукурудзи на зерно

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2019 р. до 2021 р. (+/-)
Витрати на 1 га, грн.	5963,0	6753,0	5630,4	-332,6
Урожайність, ц/га	43,2	53,1	56,9	13,7
Виробнича собівартість 1 ц, грн.	314,0	325,0	303,3	-10,7
Темпи росту, %				0,0
- витрат на 1 га	100,0	113,2	83,4	-16,6
- урожайності	100,0	122,9	107,2	7,2
- виробничої собівартості 1 ц	100,0	103,5	93,3	-6,7

Джерело: розраховано автором

Аналізуючи таблицю ми можемо бачити, що за період дослідження витрати на 1 га виробництва продукції зменшилися на 332,6 гривень, урожайність коливалася від 43,2 до 56,9 ц з гектара або на 13,7 центнерів з гектара. Виробнича собівартість одного центнера незначно зменшилася на 10,7 гривень це зменшення незначне але означає, що підприємство працює над зниженням витрат. Аналіз темпів приросту витрат на 1 га показує, що вони зменшилися на 16,6 відсотків, урожайність збільшилася на 7,2 відсотка а виробнича собівартість теж зменшилася на 6,7 відсотка. Це достатньо втішні цифри бо вони показують що підприємство працює над зменшенням витрат, що в майбутньому може привести до покращення фінансових показників.

ВИСНОВКИ

Рослинництво є комплексною галузю сільського господарства, її розвитку якої залежить розвиток інших галузей, особливо тваринництва, оскільки кормова база останнього створюється переважно в цій галузі. Галузі рослинництва забезпечують населення країни продуктами харчування, а промисловість - сировиною.

Роль і значення управління витратами в сучасних економічних умовах визначається розміщенням витрат на виробництво і увагою працівників апарату управління підприємством, що пояснюється рядом причин, серед яких: необхідність раціонального використання обмежених ресурсів; забезпечення зростання прибутку за рахунок економії ресурсів; планування ресурсів на одиницю виробництва та аналіз фактичних витрат для виявлення відхилень і причин; порівняти доходи і витрати для визначення ефективності виробництва; вирішення проблем розширення вибору, використання можливостей компанії, вивчення нових технологій.

В кваліфікаційній роботі нами було проаналізована діяльність ТОВ Агрофірми «Хоружівка» метою його діяльності є здійснення виробничо-господарської та іншої діяльності, направленої на отримання прибутку. основним видом діяльності є: вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Аналізуючи виробничу діяльність слід зазначити, що в структурі товарної продукції за останні три роки найбільшу питому вагу займають зернові та зернобобові культури – 75 %, у тому числі пшениця – 69 %, зерно кукурудзи – 7,7 %, овес -3,0 %, ріпак - 3,7 відсотків та інші. Кількість працівників на підприємстві за період 2019-2021 рік зменшилася з 68 в 2019 році до 62 в 2021 році або на 8,2 відсотка. Це в першу чергу пов'язано з тим, що підприємство за період дослідження постійно отримує збитки та має необхідність економити на залучених працівниках.

Чистий збиток мав коливання за період дослідження, так в базовому році від складав -18063,0 тис. грн. то в 2021 році -8073,0 тис. грн. але такі показники не свідчать про покращення діяльності підприємства. Валова продукція на одного працюючого зменшилася 210,0 тис. грн. або на 32,1 відсоток, валовий прибуток на одного працівника теж зменшився з 119,00 тис. грн до 17,0 тис. грн. а чистий збиток на одного працівника має тенденцію до зменшення з -266,0 до -130,0 тис.грн. За рахунок цих змін в доході, чистому збитку та валовому прибутку та зниження собівартості у 2021 році порівняно з 2019 роком рівень рентабельності у господарстві ТОВ АФ «Хоружівка» у звітному році порівняно з 2019 роком зменшився на 4,0п.в. з -32,0 в 2019 році до -28,0 в 2021 році.

Нами було розраховано, що управління витратами ТОВ «Хоружівка» можна вважати не задовільним. І ми вважаємо, що підприємство повинно розробляти і впроваджувати заходи, що підвищують їх ефективність. Витрати гарантують довгостроковий ефект від ТОВ «Хоружівка». лише тоді, коли обрано оптимальну стратегію їх управління та ефективної реалізації. Враховуючи це, рекомендуємо матрицю вибору стратегії управління витратами як на рівні підприємства, так і на рівні окремих видів продукції рослинництва та центрів витрат, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність продукції рослинництва. за основними аспектами з урахуванням наявного потенціалу. Оцінка ефективності системи управління витратами дає можливість керівництву ТОВ «Хоружівка» контролювати ризик зміни витратта запобігати їх неефективному використанню.

Аграрний сектор за своєю природою є ресурсомісткою сферою, що зумовлює підвищену потребу сільськогосподарських підприємств у залученні фінансового капіталу для активної діяльності. Комерційні банки традиційно є основними постачальниками позикових коштів для сільськогосподарських підприємств. Коефіцієнти кредитної ефективності вітчизняних сільськогосподарських підприємств знаходяться на дуже низькому рівні порівняно з аналогічними показниками в розвинених країнах. Застосування лізингу сприяє підвищенню ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок довгострокових великих капіталовкладень. Протягом

останніх десяти років лізинг агросектору в Україні демонструє позитивну динаміку. Вирішення коротко- та довготермінових проблем сільськогосподарських підприємств частково досягається запровадженням відповідної державної підтримки, але, незважаючи на різноманітність програм та заходів, що здійснюються державними органами щодо сільськогосподарських підприємств, державна підтримка є недостатньою або засобами і важелі такої підтримки є суперечливими.

Підвищення ролі управління витратами в сучасних умовах обумовлено тим, що кожна господарська одиниця повинна досягти оптимального рівня витрат, необхідних для виробництва і реалізації продукції, від якої залежить успіх бізнесу. Забезпечення оптимального рівня витрат дає змогу створити належні умови для підвищення конкурентоспроможності вирощування рослин, а також основу для довгострокового та економічного зростання сільськогосподарського підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божко М. В. Тенденції зміни обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємствах України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №17. URL:<http://global-national.in.ua/issue-17-2017> (дата звернення 15.09.22р.).
2. Божко М. В. Фактори формування рівня ефективності виробництва пшениці в сільськогосподарських підприємствах. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»*: тези доповідей, 31 травня-1 червня 2018 р. 2018. С. 15-16.
3. Борисюк І. О., Семеняка Я. В. Формування системи управління витратами підприємства. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2017. №6. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/6-2017/UKR/borysiuk.pdf> (дата звернення 15.09.22р.).
4. Борисюк І. О., Семеняка Я. В., Формування системи управління витратами підприємства. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2017. №6. С.15-23.
5. Голов С. Ф. Управлінський облік : підр. для ВНЗ. К. : Лібра, 2008. 704 с.
6. Грещак М. Г., Гордієнко В. М., Коцюба О. С. Управління витратами / за заг. ред. М. Г. Грещака. К. : КНЕУ, 2008. 264 с.
7. Гуріна Н.В. Класифікація витрат підприємства для потреб управління. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/10-2015/60.pdf> (дата звернення 15.09.22р.).
8. Давидович І. Є. Д Управління витратами: Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 320 с.
9. Довжик, О. О., Гаркуша С.А. Управління витратами як чинник підвищення прибутковості і рентабельності сільськогосподарських підприємств. *Економічний аналіз : зб. наук. праць / голов. ред. В. А. Дерій. Т.:* Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного

- економічного університету “Економічна думка”, 2016. Том 23. № 2. С. 37-44.
10. Ільків Л.А. Класифікація витрат виробництва як необхідна передумова об’єктивного обліку і дієвого контролю. *Облік і фінанси АПК*. 2007. № 1–2. С.105–108.
 11. Коба О.В., Миронова Ю.Ю. Витрати підприємства та їх класифікація для потреб управління й економічного аналізу. *Причорноморські економічні студії*. 2016. №4. С.99-103.
 12. Крушельницька О. В. Удосконалення системи управління витратами на підприємствах. *Вісник ЖДТУ*. 2010. № 1(51). С. 125-129.
 13. Кудлак В.Я., Мессарош А.В. Сутність та структура витрат підприємства. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161262273.pdf> (дата звернення 15.09.22р.).
 14. Маркіна І.А., Вороніна В.Л., Рудич А.І. Теоретичні основи управління витратами підприємства. *Держава та регіони*. 2020. №4 (115). С.140-147.
 15. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості: Наказ Міністерства промислової політики України № 373 від 09.07.07 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0373581-07#Text> (дата звернення 15.09.22р.).
 16. Онопрієнко В. Проблемні питання управління витратами. *Студентська молодь і науковий прогрес в АПК*: тези доп. Міжнар. студ. наук. форуму, 4 – 6 жовтня 2022 року. Львів, 2022. С.390.
 17. Онопрієнко В.Ю. Управління витратами сільськогосподарського підприємства. *Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Дніпро, 20 вересня 2022 р. Дніпро, ДДАЕУ, 2022. С.112-114.
 18. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від № 87 31.03.99 р. URL: <https://zakon.help/documents/z0027-00> (дата звернення 15.09.22р.).

- 19.Цап В. Д. Особливості формування витрат в сільськогосподарських підприємствах в умовах інфляційно-девальваційних процесів. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161690783.pdf>. (дата звернення 15.09.22р.).
- 20.Шиян Д. В., Божко М. В. Формування структури витрат в процесі інтенсифікації виробництва продукції рослинництва. *Економіка розвитку*. 2018. №4 (88). С. 30-38.
- 21.Molin, M.A.M., Watanabe, Melissa, Yamaguchi, Cristina & Jenoveva-Neto, Roseli. Analysis of cost management in rice production crop in a farm family farming. *Custos e Agronegocio*. 2015. №11. P. 257-279.
- 22.Lizot, M., Trojan, F., Afonso, P. Combining Total Cost of Ownership and Multi-Criteria Decision Analysis to Improve Cost Management in Family Farming. *Agriculture*. 2021. № 11. URL: <https://www.mdpi.com/2077-0472/11/2/139#cite> (дата звернення 15.09.22р.)
- 23.Yiorgos Vittis, Christian Folberth, Sophie-Charlotte Bundle, Michael Obersteiner. Restoring Nature at Lower Food Production Costs. *Environmental Economics and Management*. 2021. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fenvs.2021.672663/full> (дата звернення 15.09.22р.)
- 24.Schimmelpfennig, D. Crop production costs, profits, and ecosystem stewardship with precision agriculture. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 2018. № 50(1). P. 81-103.
- 25.Alexandra Peña, M. Rosa Rovira-Val, Joan Manuel F. Mendoza. Life cycle cost analysis of tomato production in innovative urban agriculture systems. *Journal of Cleaner Production*, 2022. №367. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652622026294>. (дата звернення 15.09.22р.)